

هي، مڪتا وانگر سندس دل ۾ آلوڪ لاءِ ٺهي نداء مهذب
 آهي هوءَ ۽ پتھريءَ جڳهه ۾ ورت رهي آلوڪ هي
 ردي آورها لاءِ سرماڻا ڪري ٿي آلوڪ هي
 لالائي هي سمجھي ٿي اڄ هن خوشيءَ ۾ ۽ وقفي ۾
 سندس غم حاضري مڪتا هي دل ۾ ٽٽڻ پيدا ڪري ٿي
 اڇرڪي خوشيءَ ۾ هوءَ سما ڪي ۽ سرڪ ڪرڻ چاهي ٿي

سماروہم ہو آخر میں اسم صدر جو ہا۔ کھ رہی گذری
ھاٹی ہو چلپاں کری کار م وہی گھر لاء روانا نہی رہیا
آہں ہو مکتا آلوک کی حوی بی

”پھر میں سمجھا کہ وہ ہل چکی ہے گا۔ ابھی ہے وہ صرف سیمہ کی لڑکی ہے۔ ماٹھیں ۽ اعضاء خوام خواہ مہنچی ساراہ ہوں سرگرموں ہزاروں آہیں ہڑت ہو پڑی ہیں خود ہی سچی حنائی انہوں کی لڑکی ۽ واہ واہ لہی کی گورو پٹھس ماں ہل چکی ہے خوش نما سام ہی حاصلان ساں سندس پھر ہزاروں “ ۽ ہزاروں مالہاؤں ۽ گلدستہ لگی ہو سہما ویت

وہ نا

۵۵

ٻر وقت جي وٺي ٿوري ٿوري ماحول ۾ مؤخود ٿاهي
 لي غالب ٿولدي وٺي ۽ زندگي رواي ٿي هلي لڳي
 ٻهري آلوك هفتي ۾ هڪ ڏينهن مڪتا ۾ رهندو هو فقط
 ادبي سهمنارن ۾ کيس رات سان گڏولي ويندو هو ٻر اهو
 سلسلو بدلاجندي بدلاجندي آخر هن هميشه لاءِ مڪتا سان گڏ
 رهڻ شروع ڪيو سڄا ڪي فقط مالي سهڪار ڏيندو رهيو
 جيتوڻيڪ هن ڪڏهن به آلوك کي سڄا کان الڳ ڪرڻ جي
 ڪوشش نه ڪئي البت هن ٻي ۾ سڄا جا ڪرانا مڃندي
 هئي ها خاموش رهي هن سندس شاديءَ جي مخالفت نه ڪئي
 اڀر حالت ۾ مڪتا جو جيتوڻيڪ حال ٿي پوي ها

ڏاڍو وڃي نه مڪتا اڻاڻي ڏهاڪن کان سماج سان جوڻيل
 جنگ ۾ اڄ فتحياب ٿي آهي جو سڄي سمورو ۾ ڪٿي به
 سڄا جو نالو نه آيو آهي کيس آلوك جي زندگيءَ مان ڪم ۾
 ٻيل مک مڃڻ ڪڍي ڦٽو ڪيو ويو آهي

اخبارن ۾ ڇهه آلوك جي حملي ۽ ساعراڻين ڦوڙن جي
 واکاڻ ڪندي هر دٻاڻي جو شرف مڪتا کي ڏنو ويو آهي
 سندس جانيءَ جي اهم ڳهٽڻاڻن ۾ ڪٿي به سڄا جو نالو نه
 آيو آهي

ٻر مڪتا خود هڪ بحساس ساعره آهي سندس
 ڪوئل دل سماج جي ان وهنوار تي عجب ڪاڻي بي گڏوگڏ
 عجب کيس آلوك جي رد عمل تي لڳي ٿو نه هن ڪيئن
 سما کي دل جي پٽيءَ ٿان ميساري ڇڏيو آهي آخر سڄا
 ساڻس ريتن رسن سان سادي ڪئي سندس ٻن ٻارن جي
 ماءُ بطحان جو شرف حاصل ڪيو هر حال ۾ آلوك کي پنهنجو
 پٽي سوچڻ ۽ پنهنجي ڀاءُ سمجهڻ وارا آهن

سندس شاديء ها گرايم چند اديب دوستم ء سندس
 بيء بڙيو کيس مڪتا لاءِ الام مرهم هو هو ڏيء هي خوشيء
 لاءِ من ماري ڪن آشروان ڏيڻ آيو هو هن مڪتا هي ڪڏهن
 به خوش نهجيء کي اي مهلي بڙائي لقي چاهيو

شاديء بعد جلد ئي مڪتا کي پنهنجي پسل هو احساس
 ٿيڻ لڳو هو حتميت جي ڪهري زمين تي سندس لڏپلائي
 جلدن جا ڏور ڦٽي نيا نه رڳو سماج ۾ سندس اڳو وارو مان
 مرڻو ڏيندي وارو نه هرڪو اٿس آڱر نٿو لڳو هو آلوك هي
 ماڻ لاءِ نه هوء نالڪو مثل هئي جنهن سڀني گرهسٽ جون
 کي ڏيکيو هو تنهن ساديء بعد هڪي مختلف لالا جڙي
 ويٺا آهن ء عورت کي انڪ سنهن جي لارڪ ڏور سان
 ڪڙڙو ڏيندو آهي، ٿي سڀني ڪسان هوء مهور وڃي کيس
 ڪير به ناهي، ڏيرائيء پاڇائيء ماميء چاچسي مڇو لاءِ تيار نه
 ٿو مٿس مائٽن وقت سادي غميء ۾ سما ٿي آلوك سان گڏ
 ويندي هئي

انهن ڳالهين جو مڪتا کسي ايترو پڇتاء نه ٿيندو هو نه
 جڏهن کيس ماء بڙي جو شرف مليو تڏهن کيس اها چٽا ستا پيندي
 هئي نه اڪتي هلي سندس ڀار کي ماء لاء ڦرڻ نه ٿئي ء
 احساس دور هو ڪندو سندس سڀني ۾ ڇٽ ڇٽ ڪندو
 رهندو هو هوء سوچيندي هئي تڏهن کيس اها خوش فهمي
 چوڻي آئي هئي هوء بي آلوك هي نونڙا آهي سندس ساه
 تي آلوك کي ڪريء هي روت ۾ مڪمل ٻڌائيندو سندس
 وڇوڙي جي حالت ۾ آلوك هي جذبات جو چوڙه ساهڻ وڌيڪ
 دور سان رهڻ چڙي ها ڏک ۾ ٿي نه شاعريء عروج ٿي
 پهچندي آهي

هو. وراجي طرح به شاديء متعلق سندس واپار روايت سند
هئا اها شادي ڪهڙي جنهن ۾ دوم ڏڙاڪڙ نه هئي، ٻيند
۽ ٻولڪ هي ٿاپ ٿي اچيندڙ ۽ ٻي نه هئي ڪلدستا، مالهاڻو ۽
سوڳڙاڻن سان ڪڍي وڌاڻون ڏيڻ وارن حصن قطارون نه هئي
وٺيءَ جا نوٽر مٽر ۽ آڱري ڏيڻا هن نوٽر مٽن جي گراهي
نه ڏين ڊر هن حالت ۾ اهو ڪجهه به ممڪن نه ٿيو هو
آلوڪ جي بيار ٻيڻا ٿيس پنهنجي ان خواب کي چٽاڻو ٿيو
هو. هن اهو سوچي دل کي مضبوط بڻايو هو ته اهو ڏينهن اوس
ايندو جڏهن سماح سندس ڏوهه کي ڪلا ۽ ادب هي ڀلي خاطر
معاف ڪندي ٻيءَ معافي ۾ سندس رشتي کي قبول ڪندي ۽
ٽڙهن ادب جا قدر ڏاڻ ڪس اٿس ٿي گلن جي مالهاڻن ۽ سوڳڙاڻن
ٺاڳڙاڻن سان اواريندا هئس گهٽ ڪڍوار ڪي شاديءَ وقت
مڪتا صبر سان ان ڏينهن جو انتظار ڪنديءَ پسيءَ حالت ۾
آلوڪ هڪ ڀلڻ لاس مثل بڻجي ويندو. ڏاڻا جي هر ڪرسي
کيس بسود پاسندي پوءِ نه هو، ساڳئيءَ جا وڻ ٿي
واسي سگهندو نه گلن ۾ گلڪاري ۽ رنگه پري سگهندو نه
چانڊوڪي رات ۽ ڏلڻي سونهن ڪي آواز ڏيئي سگهندو
سندس ادبي ڪاروان غم جي طرفان هيٺ ڏيئي ويندو
بس ان ڪري ٿي سندس دل ٿي ٻيءَ جا ڊهيميت پريا وهڻاري
دليل ڄاري به ٿي سگهيا هرڪو مٺي بيار آڏو هارائي وڌو
بيار چي ان چوه وس هن ٻيءَ ۽ سماح جي ڪڍهن ڦاٽي
کي منظور نه ڪيو ۽ آلوڪ سان شاديءَ واري نهيليءَ تي
مڪم رهي

مڪتا جسماني طرح حال ۾ واپسي رهي ۽ سندس من
نيس ماضيءَ ڏانهن گهلي وڃي سندس ادبي چاهه ئي کيس
آلوك هي ويجهو آلي سگهيو اها ويجهڙائي ڪمڻ ۾ ٻار ۾
بدلجي وئي ڪو چاڻي نه سگهيو هوهر لهندو گڏهي گهارڻ هي
خواجه رکڻ لڳا

اسانجي سماج ۾ عورت ۽ ڀرڻ جو بدا شاديءَ
گڏ رهڻ يا گهڻو ميل حول ڏوهه ئي لکيو وڃي ٿو مڪتا ان
ڏوهه کان نجات حاصل ڪرڻ لاءِ آلوك سان شادي ڪرڻ جو
مصلو ڪيو هن اهر نه سوچيو ته هڪ ڏوهه کان چٽڪارو کيس
ٻئي گناهه هي سڪندي ۾ چڪڙي رهيو آهي آلوك شادي
سده آهي ان حالت ۾ پنهني جو هيءُ قدم سراسر غلط هو
کيس ان باري ۾ پيءُ سان ڪيل بحث جو هڪ هڪ لفظ اڃا
نه چٽيءَ طرح ياد آهي

”مڪتا ڳهلي نه ٿي ۽ آلوك ئي سندس گهرستي سڃاڻڻ
هي ذميداري آهي سندس ڪٽنب ۽“

”ابا! مان مالي طرح پنهنجي ڀرين تي ٻيل آهيان مٿس
ڪو بوجھ ڪانه پئجيس. سندس ذميواري سڄا سمورا
هن نه وٺس مقرر رهندا مان ادبي ڪم ۾ آلوك هي مخلص
سهڪرمڻي بڻجي رهڻ چاهيان ٿي مان آلوك هي ڪويءَ
واري سخصيت کي ٻار ڪريان پي منهنجو ٻيا ڪاٿس ڪجهه
حاصل ڪرڻ جي لڳا نه ڪندو“

”مڪتا ٻار پليٽواڪ آهي ۽ جسماني سڀيتن کان محروم
ٿيندو آهي جڏهن ته سادي جسماني لڳا قائم ڪرڻ جو سماج
۽ قانون کان مليل مخلص لائسنس آهي ان لائسنس لاءِ پي
ٽون شادي ڪرڻ ئي چاهين؟“

پيءُ هي هن دليل مڪتا کي گهري سوچ ۾ وجهي ڇڏيو

هر قدم تي سنهون ٿو نثر ٿون
مهنت جي حاصلات لاءِ

حيث ماں

رنگ برنگي گل ڏانهن ڇڪي سگهان

وٽن پوئ، چند ٿارن

بادل بھلن ٿا

لما پا ٻڏي سگهان

س کي سرخ ۾ لڻ ڪري سگهان

ٺوڪي ٺاڻي

مهندو هر ڪو عورتو

حساس بڻهي ٿو

ٿو ڏانهن هڪ ٺڪ ٺاهاريندي

مون الڪ ٻرھمال ٻڙي ورتا

ٺهيندي اوچاڻي آڏو

مڙئي ٺھڙ ڄامڙا بڻجي ٿا

ٺهيندي خاموش آھت

مون سڃاڻي ورتي

مهندتي نلاس کي منزل ملي ويئي

او مولڪي مڪمل بڻايمندڙ

ٺهيندي هر ڪرشي ارنھيا ٿو

ٺوڪي

فقط

ٺوڪي ٺي

لفظ هر حادثه گر آهي گدوگد سندس ڪيترا شعر دل تي دانهي
 اثر چڏي هيءَ کي جهولهارو چڏي. ڪيترن ڪوڀن آلوڪ لاءِ
 خاص لکيل ڪويتائون پڙهي ڪيئن لذر ڪيئون آهن هر ڪنهن
 ڳالهائيندڙ آلوڪ سان گڏ مڪتا هي به دل کولي ساراهه ڪئي
 آهي ها گدرويل ادائي ڏهاڪي کان سبڊس ٻانهن ٻولي ٻي سندس
 مٿس ۽ شڪستن به همراھ بڻجي ساڻس هر قدم تي هلي رهي
 آهي ساڀد لڪري تي حتي پروگرام جون عيوض ڪويتائون
 آلوڪ کي لذر ڪيئون ويئون آئي آلوڪ وري پنهنجي ڪويتا
 مڪتا کي لذر ڪئي آهي۔

منهنجي مڙي!

منهنجي هر ڪاميابيءَ جو شرف

آهي توکي، لفظ توکي

وقت هو جڏهن

اودالهن هرڪو ڀرلڏڙ لظرن سان

لهاڙيندو هو

ڪيترين لشرف آهر اڳاهاڻ جو

شڪار بڻجيئون تون

مون لاءِ

منهنجي خوشين لاءِ

پنهنجي شڪست لاءِ

هر ڪنهن ڪهون ترارائون

تر تون

ڪنهن ٻيءَ طرح جي لاهل آهن

ڪول لير اثر توکي ملامتن جو

جهول به جهلڻون تو عثوتون

عهددار به موجود آهن هرڪو حاضر ڪل جي مالها نالو يا
گلدستو ڀرت ڪرڻ ۾ فخر محسوس ڪري رهيو آهي ٽيهن
ٽينل تي اڻڳڻا گلدستا ۽ هار سارو ۽ جي رنگيني ۽
سولهن کي سوس ڪري رهيا آهن

آڪاشواڻي ۽ دور درش وارا سڄي پروگرام جي
رڪارڊنگ ڪري رهيا آهن. آهيا ڪاميٽي ۽ آلڪ هر
عاليڪا سڳي ٺهراڻي، اڻڪي لمبيت ڪراڻي کيس صدق
وچا ڀرت ڪيو آهي گڏوگڏ ساهت ڪاميٽي ۽ جهڙي ئي رقم
هو ڇهڪ لڌراڻي طور کيس ڏنو ويو آهي

حال جي ڀرسان ٺهيل ٽين ڪمرن مان هڪ ۾ چاهن
ٻارڻي ۽ هو بندوبست ڪيل آهي ۽ ٻئي ۾ آلڪ جي مهلت
ڏنو گرانس ۽ ”ڪاروان“ جي خاص اشاعت جي پرورش
لڳائي وڃي آهي. ”ڪاروان“ ملڪ جي ڳاڻ ڳيٽن معياري
ادبي رسالن مان هڪ آهي آلڪ ڪوي ۽ سمجھڻ جي
رڻ ۾ سڄي ڀرت ڪيو آهي لاهاب شخصيت آهي ڏهن ئي
ڪتاب ٻولي ٺاڙ ڪري سگهي.

آدب ۽ ڪلا جي واڌاري لاءِ هن طرح جا هفت اڻراڻي
ڪندڙ پروگرام ضروري آهن ڇهڪار جي رالن جا اڻڳڻا
دور ۽ ڳوڻا، اڻڳڻا ۽ اڻڳڻا، ٽڪڻن ۽ ٽڪڻن تي ٻهڙن
ڇهڪا جي صورت اختيار ڪرڻ لاءِ ڪري سماج سندن آهيا
ڪري مڻ ڪو اڻڳڻا نه ٿي ڪري، هڪائين خود کي
ٺاڙي ٿي.

ٽام ڏانهن ٺهڻو آلڪ جي سازاڻي ڏنل ٿيڻ تي
رهيا آهن هن گڏيل چار ٺهڪا آدب جي ٺهڪا ڪئي آهي
سندس شعر سڃاڻي ۽ سولهن جي مسلسل هفتو آهي هو

وقت جي وٽيءَ ۾

اڄ لکڻ هي دعويٰ طعني گڏهي مشهور اديب ڀٽڪار ۽
ڪوي آلودڪ هي آهيان ڪٿي آهي هي ڀٽڪدار پروگرام
ڪيس ساهتيه اڪادمي ارادو حاصل ٿوڻ ڪري رٿو وٺو آهي
مڪاني ۽ نراتهه سطح هي اخبارن ۾ سندس ادبي خدمت جو
دل کولي ٻيان ڪيو وٺو آهي سندس ڪيترن ۽ ڇپائي جو
حانو ورتو وٺو آهي هر ڪنهن اخبار جي پهرئين صفحي تي
سندس نالو ڇپيل آهي

سهر ۾ اهو پهريون موقعو آهي جڏهن ڪنهن اديب هي
آهيان ڪرڻ لاءِ اهڙي وڏي بهمالي نسي ڪو سماروڻ ڪيو
وڃي استيعاب کي نهايت سانداز نموني ستايو وٺو آهي سهڻين
ڪريشن تي خود آرڪ، سندس ٻي ۾ مڪتا (سندس ذريعتي)،
مڪي مهمان هي روپ ۾ تعليمي وزارت، صدارت ڪرڻ لاءِ تعليم
جو ڊائريڪٽر ۽ پروگرام جو ڪوٺڻو نظر اچي رهيا آهن

سڄو حال ماڻهن سان سٺيل آهي کائي ناسي کان لڳ ڀڳ
سڀني اخبارن جا عيوضي اچي گڏ ٿيا آهن مڪاني ڪاليجن
جا ليڪچرن، ڊاڪٽر، وڪيل، مختلف ٻولين جا اديب نه آهن
تي ڪڏوگڏ نراتهه جي سرڪاري ۽ غير سرڪاري ادارن جا

ٺارڻا سندن سڪول لاءِ نه وسواس ڏيارڻو. اهي سرگرم
 رهڻ يا ڀڳتنگ ڪرڻ وغيره لاءِ هن کائنس معافي وٺندي صاف
 انڪار ڪيو. همتون ڏينهن ۾ هره هڪ دفعو به گهر کان ٻاهر نه
 لڪتي آهي. اخبار مان کيس جهڪا جان حاصل ٿيندي آهي
 اتي ئي ستوس ڪندي آهي. ڏوٽي نه ڏيئي هڙتال ۾
 اهو وٺڻ به مارلي سهروٽ ڪرڻ ئي آهي. هن هڪڙيءَ هي
 سرگرم نه رهڻ ڪري هڙتال ئي ڪهڙو اثر ٻوڏو؟ پر سندس
 وهڻاري ۾ ڪي جذباتي ۾ پنهجا دليل ڏئي ٿو ته هتي
 رڳو عورتن گرفتاري ڏهن ٿيون نه هڪ سڃاڻ لوڪري ڪندڙ
 ڏاڻا آهن هي لسائي سندس ٻهڪ ڌڻس آهي نه پاڻ به وڃي
 گرفتاري ڏيئي پٺڻ ۴ سالن جي همت اڏرائي ڪري
 وري سندس وهڻاري ۾ ڪي گذريل هڙتال جو عثو ٻڌو
 ياد اچي ۱ لک ڪا اڏار ٿيو وڃن خاص ڪري هڙتال توڙي ٺڳ
 بعد اڳواڻن جي لاءِ روايتي ۽ خود غرضي هوءَ چاهيندي ته وساري نه
 ٿي سگهي انڪري محڪم ارادي سان ۾ ٿي ۾ اهو فيصلو
 ڏهرائي ٿي نه هن ٻيري هوءَ ڪنهن به طرح سان سرگرم اهو
 نه وٺندي ۽ نوءَ لشچيس ٿي روز مره جي مشغولين ۾ لڳي
 وڃي ٿي

هي ڏهن ۾ اس ڀرجي ويئي هئي، پر ان اڙڪي واپس نه سڳهه هي
 عهد ڏارن ٿاڙاڻ ڪم ڪو عملي سهڪار نه مليو هو ٿاڙا ڪي
 مٿسوس ٿيو نه هوءَ جهڙا ٻه ويهڻي پڻهي هن اڳواڻن جي للڪار
 ٿي اڳيان وڌي ٿي سي سڀ اول ٺهر ها هوءَ غرض ۽ مڪار
 آهن مصيبتن کي منهن ڏيڻ وقت هرڪو اڪيلو آهي ڪيترن
 رهنمون وقت نه سڳهه ها عروضي ڀڃتاڻي نه هئا هڪ ناسي
 ڪيترن هن ڏورانهن ڳولن ۾ ڀڃندو ٿي ويٺو ڪيترن ها
 ڪورن ۾ روح ڪيل مڏما ڏهه ڏهه ورهيه هلندا رهيا ،
 ٻئي ناسي ٿاڙاڻ اڳواڻ واهي واهي ٺهندا رهيا ، ان هڙتال
 بعد هوءَ ڪنهن به سڳهه جو ڪوبه عهدو وٺڻ ڪان صاف
 اللڪار ڪندي هئي

هائي ڏلي طرح نه هوءَ سومڙ ۾ ٿيل هن هڙتال ۾
 ماسترن جي سرڪ ٿيڻ جي ڦاٽڻي ۾ ڪو نه هئي هو ڏ سمڙ
 ٿاڻن ٿورڻ جي ڪلاس هو ڪورس ڀورو ڪراڻو ٿوي ٿو ،
 ٻيڻي حالت ۾ ٻوروڻ ها امتحان ڪسڪاڻ ٿاڻ ساگرڊ هڙتالون
 ڪندا . ڪيترن ورهين بعد گذريل ٻن سالن کان مس مس
 نه امتحان ٿاڻن ٿي ٿيڻ شروع ٿا آهن . اڳواڻ ٿ هونئن به
 ڪلاس وٺڻ ڪو نه ، مسئلو روايتي ماسترن لاءِ آهي .

ٻه ٽي ڏينهن نه سندن سهڪول هلندو رهيو پر وڻ ڪي
 ڪهڙو چڪو هڪ حد کان وڌيڪ چڪڻ ٿي آخر اهو ٿيندو
 ٿين ڏينهن سڪسڪ سڳهه ها عهد ڏار ٻهجي ويا گذريل
 هڙتال ۾ سرگرم رهڻ واري چاڻ همدماستو ڪي نه هئي عهد ڏار
 به چوڻ ٿاڙا ڪي گهرايو سو ستاف سهڪري پريءَ شفقت انچارج
 عوص ڪيس اڳيان ڪهو ويو هو ڪس وسواس هو نه نه رڳو
 هيءَ ستاف پر ٻيا ڪيترا سهڪول به ٿاڙا جي لڪڻ ڪانسواءِ
 هڙتال ۾ نه ٿيندا

ان پيري وڙي بندن جو ٿڌا به هڙتال هي وجھ مر آو هو
 سندس دلي خواهش هئي ته جيل ۽ اسپتال ۾ گرفتار ملازم
 کي وڙي ٻڌي اچي ته هاڻي ماڻس اصل گهر کان ٻاهر نٿي
 اڪرڻ نه ڏٺيس چويس -

”ٿارا خبر اٿي تولا واريٽ اڪتل آهي تولا تولا
 هيٺ ڏڪاندارن کان پڇي وٺي آهي ٻاهر لڪولدي گرفتار
 ڪري ويندو“

سرڪار جلد ڏيڻ تي ڏيڻ هي اصل ڪندي رهي، ڏڪاندارن
 ڏيندي رهي ڪيترن نام نهاد گرفتار ملازم معافي ٺاهو لکي
 اچي ڏيڻي هاڻ ڪٿي ها چاڻ ڪيس توه هڙتال ٿيڻ بعد ملي
 هئي ۽ اهڙن ڪاترن لاءِ سندس من ۾ شرم هاڻي هئي

هوءَ گيانچند هي ڪلاس جوڳي حالت کي چاهيندي به
 وساري نه سگهي آهي رنجي حالت هي باوجود ويڙهي هي
 ڪيڏهن ڏيندو مر ٻڌي ڪٿي وٺي هئي ڪيڏهن هي ستائين
 ڪيس ڪابه مدد نه ڪئي ٻڌي روڪائڻ، ڪورٽن ها ڏڪا
 ڪائڻ، ضربل دماغ، جو علاج ڪرائڻ، مالي مشڪلاتن کي منهن
 ڏيڻ وقت هو ٻه اڪيلو هو

سندس ڪمزور ڪلهن تي اڏرنگ مرمتلائي، ٻڌي ماءُ
 پتي ۽ ان ٻارن جو بوجھ هو چاهيندو هو سندس نت عروج
 تي رس اڪري پٺي کي سندس ڪٽاڀاڻن هڪ ڳنڍ ڏاڪٽر
 ٻڌي کي انهنن مطابق هي خواهش هئس

اڳوڻو سندس دماغ اڃا ٻوڙي ٻوڙي هونئن نارت ٿيائين
 سندس وغيره مان پگهار کان وڌيڪ روپيا ڪڍي وٺندو هو
 ٻه هاڻي سندس نوڪري ڪرڻ هي توفيق ڏي نه رهي ۽
 مقرر عمر کان اڳ ئي رٽائرمينٽ وٺي هئس سندس مقرر

پناه گهر جي تلاش ڪرڻي پئي هون ۽ هتي پئي هئي اتي
 ئي سامهون ڪو مندر هو ۽ پنهنجي ڪن ساهڙين ۽ سائين سميت
 هو مندر ۾ هليا ويا. حوثوئيڪ پوڄاري کيس آڏو ڏيئي رهيو
 هئو پر هاڻي ڪرمچارين ۾ حوث هو سڀ اسپتال وڃي سائين
 کي ڏسڻ لاءِ منتظر هئا. جڏهنڪري اتي ويهي رهيا واپس نه
 سگهيا ۱۵ - ۲۰ منٽن ۾ وري ٻاهر نڪتا. ٻيهر وارو هيڏو
 وڏو رستو شمشان لڳو ۽ هو ٻين لائونڊ سپرڪر وارو گاڏو
 لاوارب ٻوڙ هو. اهو گاڏو به ٽرڪ ۾ رکندي پوليس وارا چڻ
 ملازم کي چيلنج ڪري رهيا هئا ته هاڻي سا ڪون ئي
 سگهندي. تارا سوچيو سندس اڄ اسپتال ۾ وڃڻ واجب ناهي
 گهر ۾ سڀني کي چيٽا هوندي. انواهه جي رفتار سب کان ٿڪي
 هوندي آهي. ٻاهر هن اهائي انواهه ٻڌي ته تارا کي سميت
 ڏک لڳا آهن. هو ڪن سائين کيس سڃاڻندي ئي وڌاڻون
 ڏيندي چيائونس، ”هه! اهوئي هلڪي ويو آهي ته عورتن
 جي حلوس جي اڳواڻي ڪندڙ پئي ساهڙيون ۽ ٻيوس ئي وٺيون
 ۽ سندس حالت ڪنهن آهي.“

تارا جي من ۾ هڪ دعوو وري ٻيڻ واسو ڪيو هئو
 هو آگراگيت واري هڏن جي مندر جي سامهون هئي چوڌاري
 کيس پوليس جا سپاهي نظر اچي رهيا هئا ۽ اڳيان هلندڙ
 ملازم کي پڪڙڻ اچي هٿڪڙيون وڌائون هي ۽ پنهنجي ٻن
 ساهڙين سميت هڪ دعوو وري کڻي وئي ۽ مندر سامهون
 رهندڙ پنهنجي ساهڙيءَ جي گهر وڃي لکيون اچي هنن ۽
 ئي ڪٽڪ پڪڙي سولڻ شروع ڪئي چڻ ان گهر ۾ رهندڙ
 هنن پوليس وارا گهر اندر نالائي لاءِ آيا ۽ پر تراس ئي هليا
 ويا. اهي ئي ڪلاڪ هن ڪمڙي ڏهني ڪشمڪش ۾ گذاريا

لائی بسا قری روڈ تائیں کھیندا تو کس پر وارنٹ لگا چو
 کوس گھر م کسٹن لاء ویندڑ چانور حص سالادھ ہک
 کلاک ادا روٹناد ہلی پر گھوس مراکل ملا پر ان کلاک بعد پر
 دچی دچی باہر لکنا موٹی کلا خراجی گلی، چولہیوں
 گلی ماں گیندا لدا ہزار دھتا تارا نہ خاص کری ناں اپنا آئی
 لکیندی ہلی سو لوکل پولیس کس چکی طرح سناں
 سچاندی برابر ۲۰-۲۵ ڈینہں۔ ہس حلوس ہی اڈوالی گئی
 ہئی 'کیس ڈسندی ئی گرفتار کندا ادا دکھس پر
 ہرہ چاہی ا نہی ہر روزانو میل م گرفتار سانس کی حال
 احوال ہڈانق ویندی ہئی اہن لاء فروت آچار وغیرہ کٹی
 ویندی ہئی سندس ہک ساہوڑی ہا کلکتر آفس م کم
 کیندی ہئی اللہ نہ روزانو اٹس م مانی ا کٹی ویندی ہئی
 خود گرفتار ئی ان آئند کان ہرورم سٹ لٹی چاہیاس

لدا ہزار بھچن نہی ہں ڈلور عارضی کدو پر مقرر ئی رہا
 ہتا ہں لاوڈ سپر سٹالو ہو ۵ سمورن ساٹس کی لاکا ہندی
 چوٹ لگا نہ ۔

”سرکار اسان سان ڈانڈانی گئی آہی اساتھر حلوس
 ساتھی سناں اہمسالک لمولی بھنھو کم کری رہو سو
 اوچتر بیگناہی ئی ڈندا وسایا دیا آہں اسان سینی کی حلوس
 ہی ہر رنٹ م ئی حواہر لال اہروں اسپال ہلٹ کھرہی ۵ آئی
 دھمی سانس کی دلداری دچی“

بڑل نکڑیل سائی وری۔ اہی ان عام سا م ساہل لدا سو
 اوحتو جوڑھا کیس جڈی ویتی ۵ کھن لاء ا آئی نہی سگھٹ
 لامکس لی ہو

تارا کی ہک دعو وری آسانتوں اکوں کٹی کھن

سڄو ڇوڪرو کي هتي خوش سان ٺٽار ملازم درگاه هي مهلي ۾ آ،
 ولدڪ وڃهن ڪري اتي ئي ڇاوس کي ٽوڙڻ لاءِ پوليس
 سرگرم ٿي ويئي ڇوڏاري ”ڪڙو“ ”مارو“ ”پيڇي نه ٻائي“
 جا آواز شروع ٿي ويا لاٿوڻ اسهه ڪر مان ايندڙ ڪڍيندو هو
 آواز بند ٿي ويو ساڀد ڪيس گرفتار ڪيو ويو هوندو اهي
 گهٽيون هونئن به سوڙهيون سراسري ٿي چار ماڻهون مشڪل
 لنگهي سگهن اڳواڻي ڪندڙ نظر کان اوجھل ٿي ويا ته ملازم
 جو مدول ٿئي ٿو روايتي طرح به ملازم کي عادي ٿو هاري نه
 ڪڙن آهن هو اهڙين حالتن جو مقابلو ڪري سگهن.

بس ڪنهن کي هتي آيو تنهن اتي لڪڻ هي ڪوشش ڪئي
 ڪيترن ئي نه پوليس ٺاهي پرحميءَ سان ڏيندڙن جو وسڪارو
 ڪيو کين اها به ساهه نه رهي جو زال جو لياق رکي
 ڪنهن مٿي مان ريت رٿا ڪري وهڻ لڳو، ڪن هي ٽنگن
 ٻانهن ۾ ٽراڪٽر ٿي اٻا ڪنهن ۾ ا ويڪ کان ڪم وٺڻ هي
 ٽوٽي نه رهي هرڪو رٿن واري چال هڻڻ لڳو ٺارا به گڏ
 هلندڙ ساڻس سان ساڙي هي گهر ۾ گهڙي پئي اڃ سوڏو
 ان گهر وٽان لنگهندي سندس آڏو هڙٿال وارو اهو ڏينهن ساڻس
 ٿي اچي پهتو اهي اڪل پنجاهه ملازم ان گهر ۾ بيه
 ورتي، مضبوط ٿوٽي جو دروازو اندران بند ڪيو ويو گهٽين ۾
 ٽوٽا جهڙي ساموئي چالڪي ويئي ڇو ڪو راکڙاس گهمي
 وٺو هتي ماڻهن هراس وڃان در دريون نه بند ڪري ڇڏيا
 پر آڙ ڏيڻ کان ٻاهر جو نظارو ڏسڻ لڳا پوليس نه لنگهائو
 ٻڌن ۽ اهو ڪم ٿي نه ڏيندڙن هي برسات ڪري رهي هئي اهو
 وڃڻ ٻڌا ته اهي سرڪاري ڪم ڇڏي ڪيئن اهو ٿي؟

ٺارا ٻاڳ ٻنهي ساڻس کان ٻڌو ته لنگهائڻ جون واهون

ٻيل ڌارا ۱۴۴ھ ۾ ڀڳڙي ڪري گرفتاريون ڏيڻ جو سلسلو هلندو هو، جيڪي سالي ان ڏس ۾ اڳيان وڌندا هئا تنهنجي مالا موت ناهي آيا هئا هو ان وقت وري تارا هئا هئا -

”نر چارو - هر آلي هئس“

”جول ڪي نالي نوئينگي - هماري سالي چوئينگي“
ان سلسلي ۾ تارا ٻي ٻي ٻي ٻي گرفتاري ڏئي هئي، پر وال ها لاءِ ايڊريسون نوٽ ڪري ڪس به نئي ڪلوميٽر ٻري وڃي ڇڏي ڏيندا هئا. پوءِ ٽي ڪميس اڳواڻن ڌاري نئي ڇاهو وارو ڪو سرڪر عورتن جي ٻاهر ۾ ضرورت آهي ڪري ڪي ٻاهر ڪم ڪندا رهيا ڪي انڊرڪراٽولڊ ٿي ويا تارا جي ڏهن ڏکي بدنامي ٿي هئي -

”ماڻي! دي“ ڏيڻ جو هن ريت هٿو ٻهر ۾ ناهي رکڻ ٿهي

”نو -“

”نسخ ماڻي اي ڪورن چڙهندس اهو ۾ نه“
”نفس نه آزاديءَ جي آندولن ۾ ٻورو ورتو هو هائي
آزاد ملڪ ۾ ضرورت ڪهڙي آهي هن طرح لڙتاري ڪرڻ
جي؟ مات ڪري ڪهر ۾ ويهي رهي“

ماڻهن جي مصعڪف لمولي ٿيل چو ٻهڙ سان گڏ ڪس ان
هڙتال جو سب کان هيٺ ڏينهن به ياد اچي رهيو آهي
حوالو جو مهڻو هو خواجا معيندين چشتيءَ جي درگاهه
۾ عرس جو مهڻو هلي رهيو هو هڙتالين ڪي حاظ ملي ٿي
نالا ازار جي گهٽين وارا سڪول بند نه ٿيا آهن

جاوس پوڏهي ناهي ۾ مثل ٿڪي رفتار سان گهٽي ۾
ڪاهي ٻهرو انهي ڏسي ماستر نه لکي ويا پر اتي ئي
پوليس اهو ڪوڙي ميلي جو انتظام ڪندي آهي سرڪار

”ميا ماستر به ٿا هڙتال ڪن ٿاڻن جو فيصلو نه ڄاڻ
 ڪڏهن ٿيندو ٻارن اصل وقت تي ئي ڇڏيو آهي سڄو ڏينهن
 ٿا گهر ۾ رهڻ، نه گهر جو ڪم ٿئي نه آرام - ڪول ۾ ڇار
 نيم ڪلاڪ نه ٿريا پيا هوندا هئا “

هاڻي ٻچن ٽوهان لاءِ پنهنجو اولاد کي ڏينهن
 سنڀالڻ نه ڇڏي ڇو جهڙال ٿيو پوي سو به اندازن ۱ يا ٽي ٻار
 باقي ماستر ڪو ڏيوتا آهن جو هڪ ئي وقت ۵۰ - ۶ ٻار
 سنڀالي ڪن ٿا، اخلاق ٺاهڻ وري ڪا گهٽ وڌائي ٿي نه
 به سڀني جي شڪايتن ۽ ملامتن جو شڪار ماستر ٿي سمجهن
 ٻار به ماسترن کي آڱوٺي ٿي ٿا لکين

خبر هڪڙي ساڳي ماستر سالهن سان غداري ڪري ڪول
 کولي ويٺا، تنهنجي ڪم ڏور شور سان جاري هو
 انهن ڪولن وٽان لنگهڻ وقت ٿارائي نه ڏور شور سان نڪارا
 هڻندي هئي ؟ -

”غدارون ڪا - ناش هو “

”هي ڪول - مرداباد “

”غدارو - ٻاهر آيو ... هاءِ هاءِ “

”الٽاب - مرداباد “

”هر دور ظلم کي ٽڪر ۾ - هڙتال همارا ٿارا هئا “

”آوارو - هر ايڪو هئس “

”هماري مالڪس - پوري ڪرو “

حلويس ۾ شامل ڪي ٽرسون نه ڏيوي ڏين ڄاڻ وارن جو ڪارو
 مڇن ڪري ٻاهر وٺي اينديون هيون، تنهنجي آهي سڀ هڙتال
 جا اٽسڏي طرح ڏسڻ پڙهي ٿا
 ڪم ڏور ڏور ڪرڻ بعد ڪيڪريءَ جي ٻاهراڻ لڳو

”بس چوں نگهاردن وژنداون ته معالگائي اها به چوت
مژمدي۔“

”دنگالدار ڪٿي سڀ ها اگهه وڌائيندا ٿا ڏهن جي مار نه
وري نه واپاري غريب ۽ مزدور طعني ٿي۔“

”اهي حرامي ڪم ڪهڙو ٿا ڪن جو هليا آهن هڙتالون
ڪرڻ؟ آفيس ۾ سراسري ڪلاڪ نه ته ڪون ٿا وهن ٿايل
ڪي هڪ ٽيل ٿان ٻئي ٽيل ٿالين رڙعڻ ۾ مهيا لڳيو وڃن سو
نه وڙن رڱ ٿڏهن وڃيو ڇو نه ٿئي باقي هليا آهن حق
ڪي رٽائر ٿيل اڙرڱهه وري چولدا۔“

”ٻار اڙڪراون ته اسان ڪهون، گهر ۾ به ٿايلن ها اها ڪٿي
اچي ڪم ڪندا هئاسين ۽ هي رڱ نه سڄو ڏينهن سگريٽ
چڪهندا، چانههون پيئندا ٿا جو اوور ٿايم ۾ ۱ ڪم مشڪل
وڃي نورو ٿيندو۔“

ماسترن مان نه هونئن به سماج ڪي وڏيون اهمديون
هولداون آهن فرض جي چڱي ۾ پيئڻ ٿي سندس لپٽي
آهي هو سرڪاري سر، مائٽ ۽ ٻارن جي وڌندڙ بد انتظامي
وعيره ۾ سمجندو وڃي ٿا آهن ڪلارڪن کي ڳول مرڪلون
ملن ٿيون، ماسترن جون اڳيون توڙيون موڪلون ڇت ٿي وينداون
اورڻ ها امتحان ٿيڻ تائين ڪورس نورو ڪرايو، سٺي دولت
ٿيڻ وعيره فرض ناليندي به سماج ۽ سرڪار جي ڪروڙ جو
مرڪز ماستر سي رهن ۽ اڪيڊمن ۾ به ٿس ته هيڪي هڙتال ڪي
هائر سمجهندا آهن به چولدا۔ ”سڪول بند نه ٿيڻ ڪن ٻار
بگڙي ويندا۔۔۔“

گهڻن مان لنگهه نه رالون پيئندي اڳي ڪي ٻيڻ سان
گڏ ماسترن کي ناراضا ڏينديون ۽۔

سندس ڏاڏو ڏاڏي جي نالي تي انهن ويچارن جي ٺهراڻي ڪندو هو
 جي آزاديءَ جي آڏول واري ڳالهه جي رويي
 ڪيو. ڏههئي سندس جذبات رويي ٺهڻي جي روييءَ کي
 پڙڪائيندو هو. ڪوڙ ۽ بي انصافيءَ خلاف جهاد ڇيڙڻ لاءِ
 کيس بهو انجڪٽ ڪندو هو. چوندو هو. ”ٽڙهن ۽ هاڻي
 م نرڻ ٿي ڪهڙو آهي؟ نالي م نرجانيندو آهي. اڄ اسانجا
 منڇري - عهديدار ۽ حنڌا جا چورلڊل عيوضي ان زماني جي
 راجائن مهاراجائن ۽ آفيسرن کان ڪهڙي ڳالهه م گهٽ آهن؟
 ٿرين جو ڪهڙو واڌارو ٿيو آهي؟ باقي ملازم جون حالتون
 گهرجون سورجون ڪرڻ مهل سدائين نڪت جا روڻا، روڻي کي
 ڪهڙي معنيٰ آهي؟“

هڙتال سان واسطو مڃڻن ۾ روڙالو کيس ناڻ سان گڏولي ويندو
 هو. ٽڙهن ماڻهن ان ڳالهه جي مخالفت ڪندي پڻ پڻ ڪندي
 هئي. ”ڏي ٽڙ ڪي ڪارڻ ٿا، ڇڙواڳي ٿا ڏاڍس ٿا
 جي حلوس ۾ نه وڃڻ سان ڪو هڙتال نٿي ٿيندي ڇا؟“
 جواب ۾ پڻ چوندو هو، ”اها نه ٿا ڏانهن ٿي ٿاڻو آواز ۾ ڪا
 ٿيڻ ٿي آهي نه نه منگهرش سمجهي جي ڪندو ٿي ٿي
 هيءَ هجي هينئر به سندس حلوس ۾ گڏ هلاڻ ڪرڻ عورتن ۾
 ڪمٽرو حوس آيو آهي توکي ڪهڙي خبر؟“

سندس اڄ تائين ڪل اوڪري جي عرصي جي اها ساڍا
 سڀ کان ڏکڻي هڙتال هئي سرڪاري ملازم ٻيڪ هڙتال،
 ستمگرهه و عمره سان لاه ۽ ٿيندو ٿي رستن ۽ ٻارن مان حلوس
 ڪندي عوام جي همدردن حاصل ڪرڻ چاهي هئي. ان وقت
 ٻڌل حالتن کي ان وقت رستن تائين پهچڻ لاءِ مجبور ڪيو هو
 اتي اڃا به ڪيئن مختلف دليل ٻڌڻ لاءِ ملندا هئا.

هن ڀيري نه

ٿارا جي سامهون اڇوڪي اخبار ڏيئي آهي ٻاهر ٿي
بيچ ٿي سرخس ۾ جهيل سماچار سندس خاص ڏهاڻ چڪاڻو نه
اج سرانف جي سرڪاري ملازم جي گرفتاريءَ جي سلسلي ۾
اه عورتن پنهنجي گرفتاري ڏينديون

سرڪاري ملازم جي هڙتال کي اج ۲۵ ڏينهن ٻورا
ٿي ويا ڪنهن ايتائين جي مڪمل منتريءَ سان ڳالهه ٻولهي ٿي
هتي انگريزي ٿي اُميد هئي ته هاڻي ٺاهه ٿي ويندو متان
سڪول کلي وڃن هيترا ڏينهن ته هن جيئن ٿيئن ساڄ ٿي
ڪنٽرول رڪي ڪاٺا نه راج جي سماچارن کيس مدد هائي ڇڏيو
آهي فيصلو يا ٺاهه ڪرڻ عرصي سرڪار سنگهڙس سميت جي
اڳواڻن کي گرفتار ڪري ڇڏيو آهي جنهن ڪري ملازم جي
ڊپل ڪروڊ ۽ صر ها سمورا ٻنڌ ٿي نٿا آهن اڄ کان
ٽين سرخس ۽ آسپاهه سان هڙتال ۽ آندولن جو رڃ ٺهر ٿيندو
اهڙي ماحول ۾ مات ڪري رهڻ کيس احساس حرر ڪرائي
نه سندس آڏو اج کان ۱۳ ورهيه اڳ ڪيل هڙتال جو منظر
ساڻيان ٿي بهي ٿو جنهن ۾ هو ٺاهه سرڪار رهڻ هڻي سندس
وڃار هو نه جهڪڻ جو ڪريون ٿي جي برابر حق حاصل
ڪرڻ چاهين ٿيون ، انگريزيءَ کي ٿيون نه ايتڪ فرض ٿاڻ
مهل نه کيس اڳرائي ڪرڻ گهرجي

۽ اٿس وٽلندي وٽلندي سم ۽ سم سندس دهن ضراحي ۽
 هوءَ وٽي وٽي اچي اوچنگارن ۾ ٻولدي هئي يا چپ چاپ
 هڪ ئي هنڌ وٽي لهاريندي هئي يا ٻيءَ کي چولدي مواڪي
 اهڙي لالچي گهر ۾ ڇو اڙايو؟

دکي هو ماريل نٿس کيس اٿي مسئل ڊاڪٽر وٽ وٺي وڃو
 جنهن صلاح ڏنس ته بچي جا شاڪ ڏياروس

۽ هاڻي معلوم ٿيو ته هيءَ اهائي ڇڏي آهي ته مولڪي
 هٿالهن وڌيڪ شدي سان پنهنجي گنهگار هٿ جو احساس
 ٿيڻ لڳو آهي مولڪي ڇڏي آهي ۽ سندس نامردن جي
 لوڪيشن تي سخت ڪروڊ اچي ٿو مس ٿي مس ۾ سڌڪلپ
 ڪريان ٿي ته ڇڏي آهي ساهرن کي سهڪت ضرور ڏيڻ کي هن
 ڇڏي آهي هن حالت تائين پهچائي نه رڳو، سماڪ ۽ انسائيڪ
 جي خيال کان ڪرڻ وڌيڪ ڪيو آهي پر قانوني طرح به
 گنهگار آهي کيس عدالت تائين چڱي پنهنجي پاپ جو احساس
 ڪرائڻ ضروري آهي

اڄ وقت بدلي وڃي آهي حق حاصل ڪرڻ لاءِ پاڏائڻ
 وارو وقت ڪونهي پر سنگهڙش ڪرڻا ٿيندا ۽ هن ڏس ۾ اهوئي
 مهينو لڳ ڀڳ فرض آهي

اهو سوچي مان منهنجي ارادو رکي گهر کان ٻاهر نڪرڻ ٿي

لشرف رڻي رهي آهي اٺن حساس هجڻ ڪري لشرف ا هر غير
انساني ڪم لاءِ رهي آهي انڪري چڻا هو مسئلو مولڪي حڪو
نريشان ڪندو هو هڪ ديموار ۽ سڌاڙ اڙيسريءَ جي لائي
رحنا جي گهومت ۽ ساهرن کي سمجهائڻ يا سندس ڀڃڪڙي
معس ٿيندڙ عثوتن کي واقف ڪرڻ مان ٻينهنن مرض
سمجهندي هئس ٻينهنجي ان نريشاليءَ کان مون کي ساهيڙين
کي ا واقف ڪيو ۽ کي دهن لاشن ڪرايو ا ڪمڪڙهن اسان
ڪو قدم نه ڪڍنداسن نه جلدِي يا ستور جي ٽڪي ٿاڻن يا
ڪڏهن ٻئي لهوئي رحنا جي رڻديءَ جو خالو ڪو ويندو
ان حالت ۾ هر اهو شخص گڏهڪار ليکيو جو هن دلچ حقيقت
کان واقف آهي

نر مولڪي ڪو اهڙو قدم کڻڻ جي ضرورت ٿي ڪوله ٻيئي
جو اماڻ مان ٿي حاڻ ملي نه چڻا کي لوڪيشن ٻيئي چڙي
آيو آهي ٻيئي لڳ ڀڳ ٻن مهينن کان رحنا جي ٻاري ۾ گهر ۾
ڪا ڪاله ڪوله لکتي مون نه سوچيو لوڪيشن کي مالن جي
وحشي ڪارنامن جو احساس ٿيڻ لڳو آهي انڪري آهڻ طلوع
کان انتظار ڏيارڻ لاءِ هو چڻا کي ٻيئي چڙي آيو هوندو، نر
سندس منصوبو ڪو ٻو هو

هفتي بعد هن رحنا جي ٻيئي کي خط لکيو ته چڻا ڪم
عٿل ۽ مرڻي آهي انساني گهر جي لائن ڪونهي

حڪم ٻئي چڻا جي نارڪ دل ٽسي اهو خط گهري چومت
رسانِي وڌو هو ڇاڻي ٻينهنجي منهن ويٺي سڀ ڀڃڪڙي
هئي ۽ هر هڪ کان پڇندي هئي ته ڇا مان سمجھ ۾ آهي
آهيان؟ مولڪي عٿل ڪونهي؟ مان اد حري آهيان؟ مان لوڪيشن
جي لائق ڪوله آهيان؟ ڇاڻي هو مولڪي ولڻ ڪو ايندو؟

نتی حوت هس مهان ء نوٲتر سمند حسو مذاق اذائق آهي
 سماح حسي ڪوڪليں رواٽس کان هتي ڏي ء حو حرم پاڻ سان
 انگڻن چنباڻون ڪٽيو اچي تہ ”چا هو مولڪي ولڻ ايندو؟“

گهر ٺهڻ بعد تہ مڻهندي دهن تي رچنا جا ڪمال ٿي طاري
 رهيا چاهم پئي ڪي ڪلاڪ اڪيلي ويهي سماح جي هس
 عليط سرشتي ٿي سوج ويچار ڪريان تہ عمر اٽل اماڻ ناڙي حو
 ڪو تہ ڪو رڳت ڪٿي وهندي ء سج سج چمانس، ”ليو هو؟“
 رچنا آهي تہ ؟ اڙي! لوڪيش جي زال! اٽو ڏاڪو ٺهي
 ٻيو آهي ويچارو ٻڻس ٻڻيءَ جا شاڪ ڏيارڻ لاءِ هس ولي آيو
 اٿس

اسپتال ۾ رچنا ٻراٻر گهرجي انڊرس ٻڌائي هئي تہ مان
 کس ڏس ۾ ايتري مشغول هس حو اهو سوچڻ تي ڪولہ آ
 هيءَ ٿي رچنا اسانجي ساڙي ۾ شادي ڪري آئي هئي ء اماڻ
 لڪر سندس ناڙي ۾ ڪٿي ڪٿي ٻڌائيندي هئي
 مٿس۔

”لوڪيش جي ڪنوار تمام سٺي آهي ٻڙهل لڪل هوندي
 تہ امرتا واري، هنر واري گهر وڃو ڪري“

”رچنا کسي ٿي پندر آه ٻڻس ٽوڪري وارو رواجي ماڻهو
 آهي سال اڌ ۾ رٽائر ٿيو آهي هڪ ڏيءَ اماڻ ڪنوار ٿي اٿس“
 ”رچنا کي ساهرا ڏيئي لپتيءَ لاءِ ڏاڍو ٽنگ ٿا ڪن سندس
 اکين هيٺان مار جا ٽرا داغ نظر اچي رهيا آهن ڪڏهن ڏينهن
 ڏسي اچندس تہ ڀري ڪولهي ٻٽياڻ چوٽس سڪو ۾ پي تہ
 رهي ٿي“

ء بحيتو ٿيڪ ناڙي حوڻ ٻيون سڃيڻون سڃيڻون ڳالهيون مولڪي
 تہ آڙينديون هيون سر ڍال ڍانءَ تي ٿيندڙ ڳالهن کان مولڪي

”ڈس مہنچو کیترو خیال اے؟ مہنچي لاہ، مؤسمون
 موکلنوں اے“ ماں ناں چڈائی وارنہ سی ہن بلنک ڈی
 وڈس ہی سب واڑن وانگر ہیء روٹداد ڈسی رھوں رھوں
 منجھائی ہک مون ڈالھن اھڑن شکایتی نظرن ساں اھارو چٹ
 سندس سمورن دکھ جو کارنہ مدھس ماں آھن

ہف نہ ہر کنھن مسرہس جوں دل ڈارینڈر تلخ حثیتوں
 ہولندوں - حدھو وھوہ سندس سہنی م سالدیل ہولندوہ سندس
 حیاتیء ساں اھي لکھوں نہ ختم لہ ویندوں کنھن کھاٹیء
 م بہ شاید لی حکم حاصل کری سکھتھن سندس آخرت ناہل
 کالی ہی ہن دیوارن م لہی لہندی ماں سوچیاں لہی ہن
 مسئلے کی کنھن اندیشہ یا سماج سہوی سنسلا ارجھ
 جو نہ ڈلی آھی

عورن ڈہتی لہتیء ہی کری آنکھائے کرن، ساھرن دریعی
 ساڑنء بہا ظلم کرن جوں عورن نہ تڑھن، ہڈنء ڈسٹ لاہ
 ملندوں آھن ہر کنھن برہمنکھا (ब्रह्मन्का) جو ہن لموی
 ڈاکو لہی سکھی لوہ سائنس گڈ سندس مانا پتا کی بہ ڈیء
 حٹن ہی سہا پوڑٹی نوی لی، ان لی کھت لکھو ورو آھی

ء ہائی نہ رچنا ہی ساھرن کی اھو بہ تھانو ملی وار لہ
 ہوہ ناہل آھی، حٹن کس سولائیء ساں طلاق ڈہتی نت کی
 وری سادی کرائنہا سا لہاھا کری ہک ہی چوکریء کی
 ساہیء حالت تاس تھپانن جو گناہ کری سکھن ماں چاھیندی
 رچنا ہی معصوم چھریء سوائی اکس کی دھن ماں کدی
 لہی سکھاں سندس لگاھوں اُمدء آس رکھی بچی رھوں
 آھن نہ رکوہولنک نہر آھن نعر دل ساھرن کاں ہی ہرابہء
 جائیء کی ہن ریت ستائیں نہ، ان ہی صمر نئیء کاں جھنکی

ڪارڻ ڏسي ٿو ته مولڪي به وسواس ٿيڻ لڳو هو ته اها
 سندن چئمبڙ سندس ڇهون سائي کيس ڪهڙن ڇڏي
 سگهندو؟ هن ۾ ايتري ڪشش آهي جو ساڻس هڪ دفعو
 ماڻو آمد ڪندڙ ٻه الڳ رهڻ تي دل ڪونه ٿيندي وري
 لوڪيشن هي نه هون ڏرمهتي آهي، اڌانگي ڪهڙو اهاڻو
 عولڊو جو اهڙي ڇهون سنگي ڪان الڳ رهڻ جي ڪلندا
 ڪري سگهندو

مولڪي سوچ ۾ ڏسي ٿو ته ڏانهن ڪهڙو پڌري چوڻ لڳي -
 ”اوهان نه سماج سڀوڪا آهيو نه؟ اس ٿوهان تي منهنجو
 پلو ڪري سگهو نا، هاها! مان چوڻدي هئس ته سماج شيوي
 سنسٽال ڪي چئو آهي ڪس سمجهائيندڙن ٿو هو مولڪي
 وٺڻ ايندو ڏيندي ٿو ڪس سمجهائيندڙن نه؟“

چوڻدي چوڻدي هون ڏانهن وٺڻ لڳي
 نطس ڪس ڇڏي ڪرائيندي وري هڪ کان چڱي ٻئي
 ئي وڃان هي ڪوشش ڪرڻ لڳو پر ۾ پيل ٿوس کيس ٻئي
 هڪ مان پڪڙيو، پر هو نه ڄاڻو جو مولڪي همدرد سمجهي
 منهنجي آڏو کڻڻ لاءِ آماده هئي اندر ۾ ڪنهن حد تائين
 مولڪي نه ڀڄيو ته ڪهڙي ڪري اوهي، ٿي ته اسڪ نائيل
 ٿي

پر هن نئيءَ ۽ ٿوس جي هئس مان ناڻ ڪي ڇڏائي ورتو آهي
 منهنجي نرسن تي ڪري ۽ اوچنگارون ٽپي رهندڙ ڇوٽاڻ،
 ”هو ضرور ايندو نه؟ هن ڪي اهو ٿوڻدو هو مولڪي
 وٺڻ ايندو“

هن کيس ناپوه مان اٿاري سندس هئس ۾ ساڻس سان ٿڌ
 آندل ۽ سمجهڻ رکڻ هئي ڏسي وري چوڻ لڳي -

اڪول ۾ لڙايو هي سڳيا حاصل ڪئي هوندي هوءَ مون آسان
ڳالهائڻ لاءِ اڳتي وڌي نه نٿس هڪ کان چڱي بلنگه ٿي
وهاري هي ڪوشش ڪيس پر ٻيءَ جو هڪ ڇڏائي چوڻ
لڳي —

”ڏٺو بابا! مون چيو هو ته هو مولڪي وٺڻ ايندو — ڏيڏي
اوهان کي هن موڪليو آهي نه؟“

منهنجو منهنس چاهه هائڳو — وڌيڪ حاج حاصل ڪرڻ هي
خيال کان ٻجهو مائس —

”ها — ها — پر منهنجو نالو حاهي؟“

منهنجي هڪ ئي سوال هي جواب ۾ هن منهنجي سهڙي
واقفيت ڏيندي چيو —

”منهنجو نالو ڇڏا، منهنجي نتيءَ جو نالو لوڪش ۽ انهن
ٻيءَ سس — سهڙي جو نالو نڪي ۽ ساهري گهر هي انڊراس
واٽ ۽ گهر لهر سميت ٻڌائي وئي

نٿس مولڪي هڪ سوڙي لمبڙي ڪئي توه منهنجي هڪ
هون پنج ٻي آڱرڙن گڏي لڙڻ تي رکندي مولڪي لاسارو ڏسو
ته مان وڌيڪ نه ڳالهائڻس اهاو

پر هوءَ نه چوه مان مون ڏانهن وڌي آئي ۽ منهنجي
ساڙهيءَ تي لڳل پنج ٻي اڪريل اڪر پڙهڻ لڳي سڄو نالو
ليڪ طرح سان پڙهڻ بعد چيائين —

”ڏس ڏيڏي! مولڪي پڙهڻ به ايندو آهي هندي، سنڌي،
انگريزي، گرمکي پڙهي ڄاڻان هوسار آهيان نه؟“ ۽ منهنجي
جواب ڏيڻ کان سواءِ ئي چوڻ لڳي، ”ها! مان هوسار آهيان
مان پڙهيل آهيان — مان سٺي آهيان — مان ناڳل ڪونه آهيان
توه بلا هو مولڪي جو ڇڏيندو؟“

ڳاڙهي سندور سان چٽيل سندن سينڊ، لڙڻ تي ڇوڪنڊڙ

کس اچڻو ڏوندو

مڪالي اسپتال ۾ مان ڪڏهن ڪڏهن ٻيهڙي سنڌي هي
سائين سان گڏ ٿل = ڊوائون ورهائڻ ويندي آهيان اڪثر
مرخصي ڏل واپس لاءِ کائڻ حال احوال به وٺندي آهيان ۽ لا
همدرديءَ کان سواءِ اسان ڪنهنڪي ڏيئي به چا ٿا سگهون ؟
تراج مانسڪ روپس هي عورتن واري وارڊ ۾ پري ٿي ٿل وڃنا
منهنجي ڏل ۽ دماغ ۾ هلچل مچائي ڇڏي آهي. سندس حالت
کي لفظي جامو بهرائڻ مون لاءِ ممڪن ڪونهي

سندس عمر ويهه ٻاويهه ورهه مس هوندي سهڙو رنگ،
ڪشش ڪندڙ روس موڪريون ڳالهائيندڙ اکيون هن مان
سندس ڏل جو درد ٻاڪا ٽاهيندو نظر اچي ٿو سندس
ڪاري چم ٿي رات ڪٽڻ ۽ ڳاڙهي ٿي پاڪ مٺڻ واري
ڪويءَ هي ڪلهيا ساڻها ناسي ٿي مونس مل ٻهڪندڙ ٿل
سمنڙا ساڳي ۾ پيڙل چپ - ڪل ملائي سندس شهيد ٿي
ڪنڊ ۾ مٿس ٿل ٿي سگهي ٿو

سائين گڏ آهي سندس نٿا، هو ساڍي ڏي ۽ ٻه ڏک ٿي
عمر کان اڳ ٻڌو ٿي ويو آهي

روني ٿي ٿي هو ٿي ٿي ٿي سندس هر عضوي
مان ٿي اڪرنڊ ٿي ٿي ٿي لڳو هن ضرور باقاعدي ڪنهن

ڏينهن ملهائڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي؟ ماڻه ڪري واه -
 بس اسڪول ۾ ٿانهن ورهائي اچڻ لڏهن کيس لڳو هو،
 هو ڪيترو لاکامياب ٿيڻ آهي؟ ۽ ائين کيس پنهنجو هر ڪو
 روپ لاکامياب محسوس ٿيندو هو عملدار - ڀرپور سمجھي ٿي، ٿي
 دوست ڪنهن به روپ ۾ هو ڏک لائق نه رهيو آهي
 ايتري قدر هو سندس سٺي ٻاڙيسري، واري وقت کان به کيس
 خالي سمجهيو هو وڃي هونئن ڪنهن به سسٽم لاءِ ڪم ڇڏيو
 ڇڏيو وٺڻ ڇڏيو هو نه هو کيس آمد کان وڌيڪ ڇڏيو ڏيندو هو
 اسڪول جي ٻارن کان به دل کولي لائري ٽڪيٽون وغيره
 وٺندو هو اڄ به سندس بنيادي سڃاڻپ ۾ نه ڪو ٿورو ڪونه آيو
 آهي پر سندس باري ۾ ائين هر نظريو نه ڄاڻ ڇو اڻڄڻي رهيو
 آهي

۽ ڏينهن اڏي ٿي نه ڳالهه آهي ٻاڙي ها به اسڪول
 جي مال مڃي ڇو ٽڪيٽون وڪڻڻ آيا هڪ ڇيو -
 ”اڪل ٽوهار نه دل وارا آهن ٻورو ڏهن هر نوٽ ڏيو
 پنج ٽڪيٽون وٺو“
 سائين گڏ آيل سندس سائيءَ جي کيس ياد ڏياريندي
 چيو هو -

”اڙي ٻاڙي اڪل ڪو اٿئي هائڻي اڪل ڪي اڪل ڪري
 ڪولهي نه روتيا ڏئي نه به -“
 ۽ هن کيسي مان ڪڍيل ڏهن سو نوٽ واپس کيسي ۾
 وجهي سج ٻج کيس نه روتيا ڏيئي روانو ڪيو هو -
 اڪثر دوستن وقت ايندي ويندي ڪڏهن ڪر کيس ڄاڻ
 ڏيڻ لاءِ ڀر ڪندو هو نه هو تهڪ ڏيئي ڇوڏيو هو،
 ”ٻارا اهڙي سرڌا اٿئي نه روڪڙا پٽا ڏيئي ڇڏ“

هن کي ياد آهي، جڏهن هن سنگاتور وڃڻ جو ضد ڪيو ته ٻهرون نه کيس سندس زال رواجي مولائي سمجهايو هو ته ”اها ٽنهنجي وس جي ڳالهه ڪونهي“ توهه نه چڻڻ تي آخر ۾ ڇيو هئا ايس ”هاڻي تون هشتو نه گهر ڇڏيندين؟ مولائي آفيس مان موڪل وٺي تولدي ٻارن کي سانگي لائي ڇڏي اڇڻو تولدو وٺي ڳالهه اتي وڃڻ لاءِ اڳواٽ نيسو گهرجي هئو اسان وٽ ڪونهي هاڻي ته ڪم ڦرض ٿيڻ ۾ به ڪمپائيندو اٿس ڪري“ هي حالت ۾ ڪنهن کي به ڦرض ٿيڻ ۾ عار نه لڳي ها پر هاڻي حالتون بدليل آهن اڪري اڃا به زور پڇاڻڻ ڇڏي ٿو

ٿڌهن کيس محسوس ٿيو هو ته هاڻي هو مخلص هلاڪي مولائي استعمال جي شمع بچي نٿو آهي سندس درجو ڪري نهو آهي هو ٻارن نالڻ لاءِ رکيل ٽوڪر آهي ۽ ٿڌهن سندس دل ٽنڊي هئي اڄ هي سرستي کي دل کولي ڳاريون ٿي آهي حالتن تي کيس هن ڪرڻ مولائي پوڄڻ لاءِ مجبور ڪيو آهي اهڙي ذهني تڪليف نوان هميشه ڪو نه ڪو ڪارڻ اوس رهندو هو، جڏهن کيس ٽوڪري ۾ ڪرڻ جو سدب سان احساس ٿيندو هو گڏوگڏ وڌيڪ ڪمائن جي خواهش زور ڪڙيندي هئي

هڪ دفعي جڏهن سندس ڌيءُ جو جنم هو ٿڌهن هميشه موجب هو سندس ڪلاس جي ٻارن ۾ ورهائڻ لاءِ نانيون وٺي آيو رات جو ٽيڻس ٻيڻس ”ٻڌڻي، ساڻي منهنجي عسي ٻڌڻي هي ناريءَ جو منو ڇا رهندو؟“

هي ۽ سندس زال جواب ڏئي ٿي ٽن انگن ۾ سندس نت ٻنهنجي ٽنڊي ٻڌڻي کي ڇڏيندي چيو هو ”ٽنهنجي ٻڌڻي ٻڌڻي ٽوڪري ڪونه ڪندو آهي جنم

هو خود کي واپارو مهسوس ڪندو هو. بنا ڏوهه، هي ڏوراني
 بطني ڇڏڻ لاءِ حضور ڪيو وارو هو. هر ڪو ٻيو کيس دلداري
 ڏيندو هو نه ڇڏتا ڏ ڪر - آخر ڇهه مهينا ٿيندي ”سج
 نه املو سج“

سڀ کان وڌيڪ تڪليف کيس اهو سوچي ٿيندي هئي ته
 هو زال جي ڪمائي سر کائي هن ڪيترا ٻيرا پنهنجي ان
 ٻيڙا کان زال کي واقف ڪندي ڪنهن ٻئي اولي ڪمائي ڪر
 آءُ ڳولھڻ چاهيو هو، ڪافي نارت ٽائمر ڪري آيا اس پاڙي
 وارن وانگر ولالت جو ڇڪر هڻي اچي

سر هو. سدائين ڪلندي ناي ڇڏيندي هئس - ”اهڙي
 ڪهڙي ڪوت ڪٿي آهي منهنجي نڪهار، تنهنجي ال ٻڪهار مان
 ڪم هلي ٿي ٻيو - ۽ ’نور‘ ولالت ۾ ڇا ڪمائي سگهندا؟ اٽان
 سڀ مال سمگل ڪري ايندا آهن اهڙي بي ايماني ڪرڻ ها
 نه اوڪري نه ابرار هجي ها“

سايد اڪري ٿي هن گهر ۽ ٻارن جون دمنداريون خود به
 خود سنڀالي ورتيون هيون هڪ محدود دائرو لاءِ ٿي هن اولي
 جي زندگي ڇڏڻ هن لاءِ دشوار ٿي ٻيو هو سوچيندو هو،
 اهي ڪهڙا مزد آهن جي زال جي ڪمائيءَ تي ڇڏيندا آهن؟
 کس ڪڏهن مولائيءَ جو احساس نه ٿيندو، هوندو؟ مرد هڪ
 جو اڳو کس نه ستائيندو هوندو؟

گڏوگڏ اهو خيال ايندو هوس ته عموم زالن مرد جي
 ڪمائيءَ تي پاڙي هلنديون آهن. سو اهن تي ڇا گذرندو
 هوندو؟ عورت جي مالي آزاديءَ لاءِ ڇڪاڻ ڪرڻ بنيان ڪ
 ٿي ڪ هن قسم جي غلاميءَ مان چٽڪاري جو احساس لڪل
 هوندو

فصلو نسل تائين

اڄ سندس ڪيس جي فيصلي جي تاريخ آهي لوڪريءَ
 لڻ سڃاڻيندڙ لڻ بعد ٻن ورهين جو ماريال عرصو هن لاءِ گذريا
 ڪنهن سزا مثل هر

صبح اُٿندي ئي هن سڀا ٻاٽي ڪري پڳواڻ جي مورچي
 آڏو غوردار اڳوڻي ٻاري ۾ ئي ۾ ڪي نواڻ سڃاڻيندڙ
 ڪنهن ڪي ٻاسون ٻاسيون سڃاڻيندڙ لڻ کان اڳ هن لڻ
 ايمانداريءَ سان فرض نالي ۾ ئي آزادانهه ڇوڙ ڪري ڇڏي
 ڪرڻ لڳي سندس مقصد هو جو سندس آدرسي واپار
 ؛ وڌيڪ ۾ هڪڙي ايترو تضاد نظر آيو جو هو وڌيڪ وڌيڪ
 اختيار نه ڪري سگهيو ۽ انجو ايترو اڳوڻو تصور ٻوڙو ٿيو جو
 اڄ ڪيس محسوس ٿي رهيو آهي ته هو سراسر غلط هو هڪ
 ڪامياب آهي ۽ اهو هن جي ايمانداريءَ جو لڳل ڪارڻ آهي، نالي
 رسرڻ واري پڳواڻ کي ڪو به ڪجهه سڃاڻيندڙ ڪميشن اڏائي
 سڏي سان وڌيڪ وڌيڪ رهن هڪ هي آهي جو ڪنهن کي نه
 شرس نه رکي سگهيو

جيڪو ته سندس بهتو ٿي ان ڳالهه ۾ بدنام آهي جو هن
 سهر ۾ بدلي لڻ ناهي ۽ هو جنهن ڳوٺ ۾ لوڪريءَ ڪندو هو،
 اتي آهيس جا سمورا عملدار سندس زير دست هئا، صاحب
 جي ايمانداريءَ ڪري اندر ئي اندر ۾ نيا پڙهندا ٿي ڪڍي نه

”پر مڑا تون ..“

هن وري مونکي اڏي روڪي ڇو، ”نه گهرجي مونکي
 اڀري - نثر چاهيان مان آدرش، لاهي بطنو مونکي مڙها
 مان رگهو آهيا، رگهو فقط رگهو هڪ رواحي بار سڪ - ڊڪ،
 وار - وروڌ ساڙ - سج، بدلي جي پاوا سان نر پيو رواحي
 رگهو، مڙها - ص رگهو ۽ ۽ مونکي رگهو آي
 رهن ڏار .. ها رگهو“

چوندي هو نر وانگر ڪمري کان ٻاهر اڪري وار

س اُن وقت کان لستي، لشراڻي سي ويني آهيا ڇو
 سراو ڇو سمورو ڇو ڪنهن نه وري ڇڏيو آهي رگهو ۽ ها لفظ
 خاص ڪري پڇاڙيءَ وارا لفظ مڙهي ڏهن ۾ هٿوڙن وانگر
 هلي رهيا آهن سوچي نٿي سگهان ته هيدماسٽر ڪي آگاه
 ڪري يا نه؟ رگهو صدي آهي ڪٿي اڪرو لستو نه لکري
 ٻاڏ اٿم هڪ دفعو رسي ۾ گڏ ٿي ڪس سمهائي ڏيڻ نه
 پڙهي لکي لائق انسان بڻجي ته ڏک ۽ لتوليءَ وارا تهڪ
 ڏيندي ڇو هٿاڻي، پڙهائي، انسان ها ها
 ها ڏيندي هيدماسٽر جهڙا رهن، لائيندار جهڙا عليظ سڌارڪ
 مونکي انسان بڻجن ڏيندا؟ ۽ وري پڙهي لکي ملڻو چاهي؟
 مان نه هن حال ۾ ئي مس آهيا

پر مان مڙهي دل کي ڇا ڪريان ؟

منظر د سدا رهبا كه هيكې لباس كواله اډو مورتور رگهوره
لې، ۴ لوي ۱ ټو؟ خذهن سندس ماء لې كا موالثه لـ
كټي

مون لاء رڳو جي ماء جو ڪردار به اڪثر سوچ جو باعث رهيو آهي ڪٿڙو عذاب سڀاء آهي سندس؟ ماء پيءي ممڻا سان ٽٽار، سڌان لاء سب ڪڍڻ سواها ڪندڙ، ڊرڻ لڏائيندڙ به هيء اعڙي ڪٽور ڪيڻ آهي هوند مائي هي ماء به اهڙا ظلم ٿيندي نه ڏسي سگهي

رڳهوءَ جا رڳم ڏسي ۽ سندس دل لاءِ ٻئي نايڪ سندس
 لڪو لڪو چاري رڳهوءَ تي چار ڏينهن لاءِ مان سندن گهر
 وڃي رڳهوءَ جي رڳمن تي هيٺ هر لپڪ ڪندي رڳهن رڳمن
 جو سور سهڻ لائق ٿي ڪول ٿيو جو هو اسڪول وڃڻ لاءِ تيار
 ٿيو انهن ٻاهر ڪنهن سڌ ڪيس ڏٺائين ته اسڪول جو
 چهراسي ٿيو هو هيٺ ماستر رڳهوءَ کي جرئت هڻڻا جو الزام
 هڻندي اسڪول مان ڪڍي ڇڏيو هو چهراسي رڳهوءَ جي
 تي سي کڻي آيو هو

رگهره کي عيد ماستر مان هن لمولي جي غير السالي وهوار هي
 اميد ڪونه هئي ماء جي وهوار مان نه هو اڳتي پريشان هو
 وري هن ذهني حملي کيس ڏوڏي وڌو هن گهر حڏي لڳي
 رهن جو فيصلو ڪري ورتو ويڏي ويندي هيڊ ماستر جي ڏر
 وٽ پيهي کيس سڏ ڪري لاکڙ ڪندي چونڊو ويو ته ”سائين
 هڪ نه اي ڏوهي هوندي به توهان مولتي الزام هڻيو، مٿس
 ڪڍائي، بي عزتي ڪرائي مٿان اسڪول مان ڪڍي سٺو ٺا
 ڪرار اهڙو بي شائستو وهوار مهانگو بوندو توهان کي ها
 مان به مان آندو بدلو وٺي رهندس پوءِ هن ڏينهن تي
 ”جيتانهدا“

مان غالب آهي ۽ - - -

نهنجو نالو ندي، رڳو هو جو موت ئي ويهي پڙهائي ڪري رهيو هو، هڪدم هڪ لهي آيو ۽ همدماستر کي ڏسي کيس لمستي ڪرڻ لاءِ هٿ مٿي کنيائين يعني ته همدماستر ڪو ڪهڙو ڪندي هس -

”هٿ! هاڻي وڌيڪ سٺو ٿيڻ جي ڪوشش ڪر - ڇپ ڇاپ رهي مهندو اڀڻ ڪمڻ ڪڍي اچ ۽ - - -“

”سائين! ڪ ڪهڙو به رڻ ڪس مڻ اڙهائو اڀڻ ڪس ڏلو نه ڪمڻي“

همدماسٽر ڏمڻدي ٺوليءَ جي ادع ۾ چس، ”اچا! ته ڏاڍو نه ڪو؟“ ها ڏري ڪهي ويهي؟ تههڻي ماءُ چو، رڳو ڪهر ۾ ڪراهي رڻي نبي، ويندي اک ٽپي ويهي ٺولده ڇو نار ڪري لڪي اچي موت ئي ويو آهي”

رڳو ۽ لمرنا سان ڪن وشواس ڏيارڻ جي انداز ۾ چو، ”سر سچ نه مان صبح کان مٿي پڙهان ويندو - ٺولهائي وسواس نه هئي نه پلي اچي ڪهر جي تلاءي وٺي باقي بنا ٿوڻ هس رڻس الزام هڻڻ جا واجب

”هي سر! الزام نه هڻاءُ؟ چوريءَ سهارو ري؟ ٺوڻ موچڻ کانسواءِ سڄي ڪونه ڪندين مولڪي بهاهر وڃڻ آهي ان ۾ ڪي ضروري ڪاغذ ۽ پيسا رکيل آهن جلد ڪڍي اچ“

رڳو ۽ هي لڳاتار نه نه ڪرڻ تي ته همدماستر کسي ڪو وسواس ڪرڻ آيو هو ۽ ڳالهائڻ سان گڏ کيس مارڻ به شروع ڪيائين، پر ڪي ڪي وڙس ڪيٽ نه چاڻ ڇو ڪهڻي نه چور رڳو ئي آهي سو ڪيٽ ٺولس ٺاڻي وٺي ويو

هاڻي ٺولس وارن جي ته هڪ ئي ٻولي هوندي آهي، ارحميءَ سان مارڻ ڪن ٻار جي عمر - مڙو ڪان - سچ ڪرڻ

هتي سو-رو-ن اتي ئي م م سنگلپ ڪو نه ماں مٿس
سجھي ڏيان ڏيندس

ان بعد رڳو مون وٽ اڪثر اچڻ لڳو. مون سان انعام
ڪانس نه آئندو ه ڇوري نه ڪندو، نه خراب سائس هي
سنگل منجهس ايندڙ ڦيرو ڪلاس ۾ خراب پڙائڻ ۽ ڪانس
ماں اماڻاڻ پڻ لڳو.

پر اسڪول ۽ پاڙي ۾ سڀ ڪس ڪي نظر سان ڏسڻ
اڳا ڪس ڏيندڙي سندس هڪ ڪلاسي سس-س ڪرڻ
لڳندا هئا چور-چور جا آواز رڳو هي ڪن ۾ اچڻ
لڳندا هئا. هٿوڻي ڊري ڪا اهڙي واردات ڪو نه
۽ مولڪي نه پئڻ هون، رڳو مٿس سان ڪل انعام هي
چڪڙي ڪڏهن نه ڪندو.

مٿس واردات هي جو پورو نوريءَ طرح ختم نه ٿي هئي،
هو رڳو ۽ ئي هڪ ٻئي الزام هي مصيبت ڪڙڪي اسڪول
جو هڪ ماسٽر به هن هي پاڙي ۾ ئي رهندو آهي هڪ ڏينهن
هو ڪنهن ٻئي شهر وٽ لاءِ گهر کان روانو ٿيو، گهر هي دروازي
ٻاهران پري ڪٿي رکي گهر کي ٿاڻو ڏيڻ لاءِ هڪ وڏاڻاڻس نه
حالي ڪرائي ۽ ئي اک مٿس، ياد آيس ته وڃ ۽ ٽنل تي رکي
هائس ٽائڻ وسري ويس، سو گهر اندر گهڙيو ان مٿس اندر وڃ
ٽائي وائس مٿس نه پري ڪٿي ڪيس ٿاڻو ڏيڻ هڪدم ٽوڪيائي
و، سمجهه ۾ نه آيس ته هينئر ڏينهن ڏسي وهندڙ رستي ۾
چوري ڪرڻ هي هڪ ڪير ٿو ڪري سگهي؟ ڪنهن اوترو
مٿس هي نه ڪارڪنداري ٿي ٿي سگهي. هڪدم سندس دهن
۾ رڳو ۽ ٻه ٿاڻو هري-آيو انهن ئي ڏينهن ۾ وڃو رڳو ۽ هي
گهر وڃي سڏ ڪيائينس - ماڻس ورائيو-

”اهو مٿو ڏڪل ڪيو گهر ۾ وهندو ڇا؟ صوح ڪيائين گهر

رڳهوءَ کي نه ڪو رهڻي ڪندڙ ئي ڪونه مليو. -
 ڪڏهن سندس ماءُ اسڪول ۾ اچي وائونٽا مڇالي نه
 رڳهوءَ سندس نه سڙ ورتيا ڪڍي ويو آهي، هاڻ سندس هڏ ڪڍ
 اچي نورو ڪندس ”مان ئي سڄي ڪراچي“ مون چيو، مانس-
 ”ڏارج رڳو، رڳهوءَ ڪهڙو نه هجي. مون سان ڪوڙ ڪونه ڳالهائيندا ر“
 مونکي اهڙي غلط فهمي / خوش فهمي نه ڄاڻ ڇو پئي هئي
 آهي نه ٻار. مون سان ڪوڙ نه ڳالهائيندا، هو کائڻ هرڪا غلطي
 لڌل ڪرائڻ ۾ گهڻو نظر ڪاميابي ئي ملي ٿو.
 رڳهوءَ کي گهرائي سندس هر طرح سان لڏائي ورتي وئي
 نه پيا نه مليا مائٽس اصل ڏاڏيءَ کان ٻاهر اڪرڻ لڳي ڪس
 لڏڻ هڻندي، وار ٽپندي چيائونس-
 ”لياڏا، ڇڏا، سل ٺاڳ تي سر ٽولي، ٻڌاء ڪڏهن ويا؟
 رات ئي ڳڻي رکيا اٿو، ايتري ۾ ڪو ڏرتي ڏهه ٻئي ڇا؟
 مون کيس ڏيرج ڏيندي چيو، ”موڪل ڪالو ٽوهائي گهر اچي
 لي سڄي ڪراچي“

موڪل بعد مان رڳهوءَ سان گڏ سندس گهر ويس رستي ۾
 منهنجي ڀڄڻا ئي رڳهوءَ خاموس ئي ويو ۽ سندس چهرى ئي اراد
 اوڏ هو احساس اڃا پاڻ لڏ لڳر منهنجي گهڻي زور ٽوڙ ٿي
 چئائونس-
 ”ڏيڏي! ٽيڪا برابر سون وٽ آهي. مونکي ڪتابن کان
 لاءِ نه روئڻي اڪري نه ملي ملي ڪاروان ۽ موچڙا ۽ ٺاڳ هڪ
 ٻئي مٿان وڃي ساڙهن ها اٿار لڳائيندي اڪري
 سندس گهر اچي وڃڻ ڪري ڳاڙهه اڏ ۾ ئي رهڻي وئي
 هن ٽپل سرڪائي ان مٿان ڪري رکي حب هئي تنهنجي واري
 گولي مٿان ٽيڪا ڪڍي ڏنا. سندس عقل ڏسي مان ڏنگ
 رهڻي ويس اسڪول ۾ نه هڻو هو نه دهين ساڳوڻن مان ئي
 هڪ اس کيس ڪڍڻ رهڻ ۽ موافق ماحول جي ضرورت

مون سندس مٿي تي هٿ گهمائي ٿاڙو مان ڇڏيو۔ ”اڄ ٽالين
گهڻا پئسا کڻي چڪو آهين؟“

”هوئن ته روز چار پنج روپيا ئي ڪٽندو آهيان، صبح جو
ٻنهي سمهيا ٿيا هوندا آهن، مٿي ٽن لاهيندي آهي ۽ مان
ٻنهيءَ جي ڪهڙي مٿي ڪڍي وٺندو آهيان“ اڄ کليا پئسا
ڪونه هئا، انڪري پنهان جو اوت آي کڻي آيو آهيان“
”اره ڇا ڪندا آهيو؟ توکي ته ڪمي ڪونهي، سٺو ڪاڌو،
ڪهڙو۔ گهمي ٿين ٿو ته رگهو جو ساٿ ۽؟“

”ڏيندي! رگهو مولڪي ٺاهي کارائيندو آهي، سائڪل تي
گهمائڻ وٺي هلندو آهي، خود سگريٽ پيئندي ڪڏهن ڪڏهن
مون کي نه ڇوڏندو آهي ٿو ڪهه“ هو مولڪي عزت سمجهي
سڀ ڪجهه کولي ٻڌائڻ لڳو

مولڪا وڌيڪ ٻڌو ته ٿيو، کيس خبر، ”مان مولڪي وٺي
ٿي وڃان ٿو رگهو کي اڄ مون وٽ موڪلج“

پنهني آڏو به وڃي اچي واردات ساڪار ٿي اچي
ٻيلي آڏهن رگهو هن اسڪول ۾ ئي السور، درجو پڙهندو هو
ڪٽنب جو غلطي ماحول، ڪنور ماءُ جو وحشي وهڻو، سراسي
پيءُ جون ٽالپاڻيون وغيره ڪري هو گهڻو وقت گهر کان ٻاهر
ٿي گذارڻ چاهيندو هو، خبر ئي ڪانه ٿيئي ته هو ڪڏهن ۽
ڪٿي غلط چوڪڙن جي سنگ ۾ ٽاسي وٺو، ڇهين درجي ٽالين
۾ ڪو رگهو پڙهڻ ۾ ڏهن ۽ اسڪول جي هر سرگرمي ۾ عام
حاصل ڪندو هو، سو هاڻي اسڪول اچڻ کان به ٽالين
لڳو هر هوشيار هو انڪري امتحان ۾ پاس ٿي ويندو هو باقي
عادتون بگڙنديون رهيس ٽالين لاه ٽي ئي وهندو آهي غلط
عادتون مقناطيسي ڪشش والگر ٽالين ٽي ڇڪي وٺنديون آهن
ان وقت رهري ڪندڙ هر عزت ڏسن محسوس ٿيندو آهي ۽

ٻي رهي.

صوبو ڪي جي (K G) هي ٻارن ڪي گهر جا ڪم ڏيڻ لاءِ
سندن ٽيلهن مان ڏاڙهي ڪڍي رهي هئس هو مديش هي ڪتاب
۾ لکيو: ”روني ڇو نوت ڏسي مولڪي عتب لڳو
”مني! ڪٿان آندا اٿئي نٿا؟“ مون ڪالڻس ڇڏيو اوچتو
ٻري اڪڙڻ تي سندس مٿس ٻيو هٿ ٿي ويو سندس
هر ڪلاس شاگرد ڇڏيو.

”ٻڌي! هن وقت نه رويالو ڪام ٻڌا هوندا آهن نه رويو رڳو
هي گڏهي موهون ڪندا آهن“

رڳو ڇو رويالو ٻڌندي مولڪي گويائين: ”هو ڪرامت لڳو
نه رڳو ٻڌلو وان ڇو هي رستو اختيار ڪيو آهي؟ مون لاءِ
ڪلاس ۾ رهي سگهڻ ڏکيو ٿي ويو، هر ڏي ٻيو ٿيندي ئي
اٿي استاف روم ۾ هلي آيس هون ڪلاس آڏو وڌيڪ ڇڏي
مديش نه لڳو هڪ نه ٻال مڊو وڌيڪا هي ڪلاس ڪان، ٻيو هن
ٻارن هي ڪچڙي ڏس تي ڪو اٿيو ال نه نوي ۽ ٽيون مديش
اسڪول هي هيڊ ماستر ڇو نوت آهي
مديش ڪي اٿي گهرائي ڇڏيو،

”هائي نڌا، ايسا رويالو ڪٿان آندا اٿئي؟“

”اوهان به ٻڌي“ ڪي ٻڌائي مار ڪڍائيندا“

هن رويندي رويندي ڏٺ وڃان ورائو
”نه، نه، نه! توڻي سج ڳالهائيندي نه مان ڪنهنڪي نه ڪنهن
نه چونديس“ ڪس آلت ڏيندي وڃايم
مون تي وسواس ڏيندي هن اڀارو.

”مولڪي رڳو ڇو ڏندو آهي گهر مان نٿا ڪٿي ايندو ڪو
ٻڌندي ٿي گهر مان ڪڍي ڪٿي اچي ڇوڙي نه ٿيندي آهي،
ڏي! مان هائي هائي“

هي سواڊيل !

ڪنهن ڪنهن جي ڪهڙي ڪهڙي سراپ هي چيئا ڪرڻا؟
سڀ کان وڏو سراپ مون لاءِ منهنجو مائٽريءَ جو نهڻو ٻڌهي
وڌو آهي نه نه اسڪول ۾ اڃا به همترا مائٽر
مائٽرياڻيون آهن، ڪهتو سڀ آهي؟ نهڻي معنيٰ
منهنجو جذباتي سواءِ ئي مون لاءِ سراپ آهي؟ ٻي همتري ڪوشش
ڪندي به مان ڪري ڇا ئي سگهان؟ مون ڪهڙو مددش هي
ڳالهه ئي ڪو لوس قدم ڪندو؟ نه ڇا سراپل مددش آهي؟ الڪي
رڳو ٻڪاري رهي آهي هون ڏاڍو وڃي نه رڳو ئي سڀني
کان وڌيڪ سراپل آهي

ٻي آخر مونکي ڪهڙي نيم آهي؟ دنيا ۾ اهڙا هزارين مددش
۽ رڳو ملندا هون ڏي اسڪول ۾ هر روز اهڙا ٻه سون
ڳالهون ٿينديون ڪڏهن ڇوڪرن - ڇوڪرين جي ناچار سندن
ها نه رهي ملندا، ڪڏهن سندن بد اخلاق جي ثابتي ڏيڻ وارا
خط لکڻا ويندا ڪڏهن شاگرد ڏاڍا ڪريءَ هي روز ئي
امتحان ۾ لڳل ڪندا ڪڏهن خود مائٽر ٽيوس جي لالچ
۾ کس لڳل ڪرائيندا، مان ڪهتو پوڇيندس؟

هاڻي ڏاڍو وڃي نه اڄ جي ڳالهه کي هرڪو ڪيس سمجهي
ناري ويندو - ٻي گهرائيءَ سان سوچجي ته هڪ هونهار ٻار
جي آئندو هيءَ سندن اخلاق جي پيرويءَ سان هڪ ڪٽي

سان؟ نه ڇا مون جهڙو هو صحيح طريقو اختيار نه ڪيو؟
 نوري ڏاڍو اڳ واري لکمتاء هت سميءَ هي گهر ويل لکيتا
 پراڻو برق؟ ٻنهي م ايترو تصاد ايتري ڪشمڪش؟ بس اهڙا اليڪ
 سوال ئي سوال مون کي ڇو-ڇو گهريءَ گهٽي رهيا آهن؟ ڇو-
 منهنجو دم اوسائڻي رهيو آهي ڇو آخر ڇو؟ ۽ ائين
 سميءَ هي رڙ ٻڌڻ م آئي، ”هاڻي لکي اح جهتو نه ڇڏي
 اولهه منهنجي هيلڪاپٽر هو ٽائمر لپڻ وارو آهي اح روئي ڪاءِ
 منهنجي بسند هي سر هاڻي ڇا مولڪي
 رولي - وڻندي ؟

دو ماں توهان جي گهر هلي سڏيندر ها انعام ۽ سرٿيڪيت نه
ڏيندس. هيٺو هو پال مليب معصوميت سان چل اهو عملو مون
کي ڪهڙو گهاٽي ويو کيس ڪهڙي خبر؟ هر هڪ شلد ۽ سرٿيڪيت
هو هڪ هڪ اکر، گويا مون تي چترو ڪرڻ لڳو سڏيندر هي
روپ م مون کان سوال پڇڻ لڳو ته ٻڌاءِ مها تو مون لاءِ ها
ڪهڙو آهي؟ شلدون چڻ مولڪي واپارا ڏيئي ڄڻ رهون
هون اسان هو وجود مستمند بهڙن جو ڪم هي ڪري آهي نه
نه دڪان پر نبي نبي هوند ڪم پڇي؟ ٻڌاءِ وزير بائي! تنهنجي
سهيلدي ٻيٽ وقت اسان ها گهڻا پاڻر پير موجود آهن؟ ۽ منهنجو
ميو ڇڪرائڻ لڳو. مولڪي عهدا، مان سماں سڀ دستور پاسو لڳا
سڀ رالن مون وانگر ٻارن کي پار-کان والهندي تنهنجو کوٽو
ڪٽرڻ لاهينديون ته سڏيندر جهڙا حواس ديش تي گهڙو نهال
ڪندا؟ اسان مون جهڙن ڪمزور هونديو ته مهلت به اچي
نت ٻولندو پنج ئي پوکينداسين ڪندن ها ته گل ڪٿان ملندا
مون لکن سڏيندر نه امار ڪبا نه چا ٿو؟ ديش تي ضرورت
هستندون جي آهي. ڪيتري نوس آهيان مان؟ ڪلهي نر -
اذن؟ رج پر پتڪندڙ هرڻ جيان آخر مان ڪجهه پتڪندس؟
منهنجي سفر جي منزل ڪهڙي؟ ٻڌاءِ ڪي؟ لکيتا حياتيءَ هي
هر ڏوڙ م ڪاميابي حاصل ڪرڻ کانپوءِ هڪ ناڪامياب ماءُ
آهي اهـ ڪڙو سچ. مولڪي پهريون دفعو مهترس ٿيو، اماں
منهنجي شخصيت برقرار رکڻ جي لوپ م سڏيندر سان بي انصافي
ڪري وهي آهيان بار هي مڪمل واڌاري لاءِ ماءُ حسن وزير
هڃڻ، الموءَ ڏس هڃڻ تي ڪائي لاغي، هٿائين ماءُ جي لارواهيءَ
ڪري بار غلط عادل جي سکھي پر ڪڙي زانگي برباد نه
ڪري سگهي ٿو نه چا سڏيندر نه پرتون عادتون سکنديون برباد
ٿي وينديون مان شائش چل ڪري وهي آهيان يا تنهنجو نان

[illegible]

اڏام مان آھو ڪيو. بس چند دل ۾ ماڻ ٿيل معذرت جي ان
 ڌرتيءَ تي قدم ڌريندس هتي اسڪول جي حمايت ۾ آزادي
 رهاوادي ڏينهن تي اتي سي سي سي اڻ سي سي ۾ رلي
 تي بي سي ۾ پريڊ ڪندا هئاسين لپٽاڊري ۽ لپٽري ڪا
 منهنجي خون ۾ سمايل هئي هر ڏهن ۾ هر ڳالهه جي اڳواڻي
 مان ئي ڪندي هئس

ڪيترا وزير ۽ لپٽائون سالدار گل خون ماڻهائون ۽ گلستا
 کڻي منهنجي آڇيل لاءِ آيا هئا ماڻهن جا انهن منهنجي ۽ ناريءَ
 جي ڪم ڪار سان آڪاش کي گواڻا لڳا هرڪو مولڪي
 ويجهڙائي ٿان ڏسڻ ٿيو چاهي زال ۽ مردن جي الڳ رهڻ جو
 عاليشان بندوبست هو پوليس جا جوان مستعدي سان منهنجو
 فرض نالي رهيا هئا سوين ڪيمرائن جا فلش منهنجي اکين ۾
 چڪاچوٽ ڪرڻ لڳا ۽ مان وقت جي اهميت سمجهندي هڪدم
 استعيفيٰ وٺي وٺي ڪارروائيءَ کان پوءِ مون نه ڪچر شروع
 ڪيو استعيفيٰ ڪنٽرول ڪرڻ جي نه ٿيندي کان ذات هيم برابر
 اڌ ڪلاڪ منهنجي دليل سان ماڻهن کي موهي ٽائيس جي
 ٽوڪڙاهت ۽ انهن جي وچان استعيفيٰ ٿان افس اتي ماڻهن جي
 انهن کان گوليا پيو سمجهي ۽ مان نه وڃو پاڪر ٻائي گڏيا
 پر هڪ نئي ڪار ٽوڪڙ چوڻ جي لالچ کي نه روڪي سگهياسين
 ڪار ۾ وهندي ئي سمجهي ڪي چيمر ميري هارن (اسان جي ٿيندي)
 ۾ هڪ ٻئي کي ميري هارن چوٽيا هئاسين (فقط ڪلاڪ سي
 ڪندي سگهي آهيان ٿو لاءِ اها پنهنجي ڳول ۽ ڪس ۾ رهي
 ساڳيءَ ريت امڪيو ڏيڻا اٿس ورهس ٽائيس سرڪٽ هائوس
 جي ر-وٽر، گهر جي لوڪرن، ٽائيسٽار هوٽل جي ايسرادي
 کاڌي کان عامر ٿي اڄ منهنجي هٿن جي ٽپر سان ٺاهيل سنڌي
 کاڌي کان هر موقعو ملو اٿس ڀڪ ٿي ڀڪ ٿو منهنجي اسند

محدود آهي؟ ٻس سار ۽ وچوڙي کانسواءِ ڪجهه لکيو اٿس؟ ۽ راجپوتي ۽ مرانگيلند، اميرڪا، روس، جاپان، ڪراچي، لڙڪانو، سڀ سميتي اسان هي ڪتاب ۾ قيد ٿي ويا آهن راجپوتي ۽ ڪي ٻيا محدود نظرئي سان ادب هي محدود ڪي ٻيا ڪهڙو مثالو؟ ۽ اهڙي طرح وڌيڪي حصي جا ٻنهي ۾ محتسب رستا چوڻا ٿيا

سہمی Ph D کری کالج م ڈیولپمنٹ بڈی - مہن چھو مائس ،
 ”سہمی ادب کی ہمتاں لاء نہ راجنیتی ضروری آہنی راج ہو
 سرشتو امک نہ عہد ہی ادب کی کہ ہمتاں بندو؟ ماں نہ ہی
 تعلیمی وزیر بڈی تو ہتھڑا دیں کی ہمتاں لاء اکادمیوں
 ارا کری اوستیاء - وحق ادا کندس “ = ہی ساہتہ بڈیوں
 ہک ڈی ہی ہک ہی پاکر م سہائی ویدا ہتھاسوں

اُتھان، احر اح سج سج مان منھنھی سمی وک لعلھی وراہر
 ہی۔ جھپٹ م ٹی وھان کھڈی۔ مشہول آھی منھنھی حمانی
 دیہن رایت میتھکوں۔ دورا، پاسا، مھر وک، عھدا، خطاب وغیرہ
 دل سان گالھانٹ، کانٹ، گھمٹ، قریٹ لی بندس وھی ویا آھ
 سمی حن ادسں ہو ساہٹ پڑھی کیتاں م این ٹی ویدی ہی،
 سی۔ منھنھی هٹان کیتاں ہو وھو حکرانٹ لاء پڑھدا آھ
 هینتر ا وڈاں سیا ہی چونڈن م منھنھی نارٹی۔ ہی امدوارن
 کي همتانٹ لاء نہ اھیر وھان ٹی منھنھی پاسا پڈٹ لاء آل
 ماٹھن ہی انورہ کی ڈسی سمی واری بی ویدی کس مچو
 بولدر نہ موں ٹی هینٹ لاء صحیح رستو اختیار کرو آھی اسان
 ہی نارٹی رالں ا نوھرائں کی بکیت دپٹ ہی مھر م آھی
 سمی۔ کي بولدرس نہ هانٹي هینو وڈو گيو آھی تون نہ ہی
 تہ راجھتی۔ ہی مھداں م هیترا کباب لکی چا ملو آھی
 توکی چید لکس م مقبولست نہ مان

[illegible]

سوال ئى سوال

ھەلىكەتتە ھې آدمىر كاس وڭەك ئىكى رىتار سان مەندەتەر مە
 اذامې رەھبەر آھىي اچ پەندەرھەن ورھەن كاس سوھ مان اُن ئۆرلې
 لې قەدر رىكىندىس ھەنەن جې مېي ھې ھەكە سان اچ ا، مەندەتەر
 سەورو پەن واسەل آھى ھەتتە كىك كىك پەندەتەر ماضى، پالەك
 جا سونھەرى ئېھەن، سەكول ە كالبەج چوون ولگەن پادىگەرەون
 سەپ امت آھى، امىر آھى

پرسائى پۇلەدون ئىسى پۇد پەزىھەك، پادىل پەھلەون ئىسى امىكە
 پەزىھەك ە پۇد كەپەن لە مەتەر ساھەپەن سان كۆكەك ھە پۇد كەپەن
 لېھى وپەندەر ھە پۇد ئارا كۆھە جا پەھەز ە پەزىھەك رىستا اسان لاه رەس
 چو مەدان پەھە پۇلەدا ھەن سەپ كاس اول قەلەي ئى پەھەك ھى
 ھۆن پە سان ئى پەھەكەمەب لېمەدى ھەس وچ پە پەندەر ھەھە پەھە
 جې ھەھەك پە سان ئى كەو رەھەلى ئاھە ھە پەھەكەي لىل كەھە
 ساھەپەن سەمەرا سان كۆن پە كەھەرا پەرا ھەپە مەن پەندەتەر وھەد
 اھەن ھەھەك پە كەھەك چەھەو ھە ھەھەك پە اذامې مە ھەھەك
 جې كەل كەل، پەھەزى كەھەپەن، وڭەون وڭەون اذول چەتەون
 مەن پە لىھەن سە ھەمە ە ائساھە ئوھەمەدەر ھەون ائى قەلەي
 ھى پەھە ە مەسوط چەتەن ئى كەھەك سان ھى پەھەكە ئالا ە
 ئارا كەون اكرىر آھەپەن - ھەن چەمە مەھە ئاھى ئىكە ئاھەپە
 لېمەدا يا لە

خرج ٿي ويندا. منهنجي سمع ٿي ڪونهي. ۽
ڪالڙي چولدي چولدي هو» ٻيهرش ٿي وئي

ٻاڳو» ڪنوار سندس چاٺي مهنڻ لڳي، ڊاڪٽرن دل ۾
ڏڙڪن برقرار رکڻ جي ڪوشش ڪئي ٻاڳو» ماءُ هوش ۾ نه
آئي، پر سندس کلي مان آواز ٿي نه اڪري

بس، اکين ۾ انتظار پري در ڏي ٺهاري رهي، گريبا
سندس پٽ اوچتو اچي ويندو، انهن برقرار اکين کي وڌ
هي هيمنه به بد نه ڪري سگهي سڀني جي ڏسندي
ڏسندي هو» هر علاج کي لاءِ علاج ڪندي رهندي رهي، پر
سندس پيريل اکيون چڻ نٿي ڏورانو ڏيئي رهيون هيون

نسائي لاء پلي ڪي لڳا ڳولهي ڪڍڻ نه چئڻ جي هڪ نه ضرورت هڪ نه پر نه هن ٻوليءَ کي ڪم نه ٿيڻ ڪونه سگهو آهي.

هٿو ڪو وڏو گهٽ ڪونهي ائين هڪ نه ٻاڳوءَ کي ڪنهن ٻي ڏند لاءِ ٽوڙ ٿي وڃڻو ٿيندو هو پر ڪڏهن هن ٻولي ٻاڳوءَ ماءُ خود کي ٽيندو محسوس نه ڪيو هو ڪيس نه هائڻ جو اهو وهم وڪڙڻي وٺو ته سندس نصيب ۾ هڪ جو ڪلهو ڪونهي ڪيس ٽيون ٽيڙي وٺا ته هائڻي سندس آخري وقت آهي ويو آهي اهڙو احساس ٻاڳوءَ جي هوندي ٽيس ها ته هوند ڪيس ڪنهن نه سمجهي ٿي روڪي وٺي ها ٽو روڪڻ جي هن هٿي نه هر ممڪن ڪوشش ڪئي سندس ان وهم کي وڌيڪ ترجيح ڪر ڏني ها.

هائڻي ٻاڳوءَ ڪنوار کي نه اندر کائي رهيو هو، ويڳو وڏو ويهي رهيو هو، هو ٻاڳوءَ ڇس، ”ٺوهائي سس ڪلاڪ نه مس ڪڍي سگهندي“ هن رويندي سر کي چيو، ”اماڻ چيئا ته ڪنوار ٺوهان جي پٺي ٽن کي اچڻ لاءِ مون ڪيا اٿم.“

ٽڙهن ٻاڳوءَ ماءُ چس.

”بس ڪنوار، هائڻي کس گهرائڻ جي ڪهڙي ضرورت؟ ڪڏهن مندڻ ڪم، ٻاڏاڻ، ٽڙهن منهنجي آخري خواهش جي ٽن ٿي ته آڏو اچي بيٺس هائڻي مٿي کان پوءِ سڄي اُڀري نه اُڀري س.“ چوڻدي چوڻدي هوءَ سهڪڻ لڳي ٻاڳوءَ ڪنوار جو روڻ حاري هو، ٻاڳوءَ ماءُ هڪ ڪيس سندس غلطيءَ جو وڌيڪ سدب سان احساس ڪرائڻ لاءِ اڇي چيو،

”هائڻي ابتدا ته اهاڻو ٺوهانجا 50-60 هزار ٻاڳون ٿين ۽

[illegible]

”ڪنوار منهنجي ٿڌي ٿي لڙڪا نه ٿڙڪ، سهرڻس ۽ سهوڙڻس
 آسڻ سڀني ۾ سائڻي راهه رهاڻي وٺي رهندو رهيو منهنجي
 به عمر هاڻي وڏي ڪانهي، هڪ نه ٻي ڇڏي ڪونه ٿي، ٿڌي
 ڪناري هو وڻ آهڻا ماڻ ۾ چوان اح مران سڀاڻي ٻيو ڏينهن
 ٿي ۾ پاڙو هو ڪلهو نصيب ٿي

ڇوڏي ڇوڏي سهڪڻ لڳي - ساڳو ڪنوار ٻڌندا رهيا
 ”منهنجي مرضي چاهي نه ٿي ٿڌي ماءُ هوندي به ٿڌي وارا
 ڪانڊي ٽڪي آخري سنسڪار ڪر؟ منهنجي مٽي ۾ ڪي لکڙا
 ٿڌا؟ پاڙو ٿي پوري نه چوڪرا ڇڏيا به نه ٿي سگهيا هئا،
 ٻه موهڻي ظلم نه ڪر نه ٿي ماڻ سندس نظر ۾ هميشه گهٽڪار
 ٿي رهنداس

ڪنوار ڇڻ سس ڪي سمجهائڻ واري انداز ۾ ورائو،
 ”اماڻ! توهانجي عمر اها آهي ٿي ڪيتري؟ ڏک ڏک نه
 هرڪنهن سان لڳو پيو آهي، اهاڻو ٿا دل لاهو هن کي اتي
 ٻڌڻ اچي ويو ۽ سولائيءَ سان ورا وٺي نه سمجهي هلي اتي
 رهنداس

سس گهري ٻڌڻا ماڻ ورائو هو -

”ڪنوارا هاڻي هڪ ٿي جوڙيائو، ڪجهه صبر ڪر سنڌ
 کان سڪياسين، هڪ هنڌ هي مٽي ۾ رهندي ان سان به دل
 ٻڌي وٺي آهي سو هڪ مڙ ڪان به ٿي وانهين؟ اتي ارداس
 ۾ نه ڪير ٿي نه وٺي، نه ڪري نه ڪير، نه پات نه ٻوڙا، نه
 ٻاٻڙ نه سڙا، اوکيو ڪري مارينديئن ڇا؟ لاس ڪي ساڙڻ لاه
 نه اچي ۽ ها ڪرنت ماڻ نه اهڙي آخرت جي ڪلپنا سان به
 ڏکيو وڃان، هميشه وٺو وڃي، لڳ ڳالهه ڇڏيو وڃي مهرهائي
 ڪري پاڙو ڪي ولالت وڃي لاه مهور نه ڪر

”پر چري اهب كهڙي ڪمپ آهي؟ پاڻو ڪيس سمجهائيندي
 ورائڻو هر وري نيس به نه موڪلي ئي ٿيو“
 ”آخر ڪيترا ڏينهن پچندو؟ اهو نهنجا ٻار وڏڙا ٿيس؟
 هوٽس پڙڪائي پڙ ڪندس ۽ سڀني کي وساري ويهي رهندو
 ڏسهي ٿو ڏاڏا جو لقاء؟“

پاڻو ۽ هي چپ رهڻ تي وري چئائين
 ”ٻانڻ معي بنا به ڪڏهن سرڻ ملو آهي؟ ڪجهه سال رهي
 ايندي به چوڪري به وڌائج ڏيڻ لهي نولدو ڏسڻ لڳو ڏيئي
 لهڻي ۽ هو مرص وهي وڌندو“
 ”اڙي! پر اسانھون چوڪريون اڃا آھن ڪمڙيون ڇر چٽا
 لڳي اٿئي؟“ پاڻو ۽ ورائڻو

هوٽس ماڻو ڪندي چيو، ”هون! چوڪريون هي وڌندي نه
 ڪا وڌي؟ خبر به ڪانه نولدو ڪيئن ۽ ڪڏهن ٽڪڙي اود
 کائي واپس؟“

پاڻو ان ڪند ڪند مان غاير نه ٿي ٿيو پر ڪري! ڇا؟ ٿيس
 آخرين دليل ڏيندي چيائين ته -

”مان نهنجي ماءُ کي ڇڏي ڪمدانھن وٽ ٿو ڇاهيان
 توکي ڪهڙي خبر هن اسانکي عروج تي پهچائڻ لاءِ ڪيترا
 ڪشالا ڪڍيا آهن؟“

پاڻو ۽ ڪنوار چڻ ڪاوڙ ڇندي چيو، ”هون! ماڻ ڪا چڻ
 امان هي ڏسڻ آهيان؟ سندس سڀوا به ڪا ڪاڻ رکي اٿس؟
 هن لاءِ منهنجي من به ٿو هان حسري تي شردا آهي پر پنهجو
 آئينده به نه دستور آهي؟ ساڳيو نيس به نه ٻاهر رهي پر“
 پاڻو ۽ ماءُ روايتي طرح نت نهن هي وڃر ڳالهائڻ واجب نه
 سمجهندي هئي پر ان ڏينهن رولندي نالڊ ناري چيو
 هئا ايس

ڪرڻ جي اندي ٻوڙ ۾ اسان لاءِ سڀ ڪجهه روا بڻجي نرو
 آهي زمين کان اڳڙيل، پوءِ کان وڇڙيل، سمن کان ڌار نيل
 ڪيڪا بدلائي سڀ سڙهي هئي تنهن ۾ وريون ڪري هوڻن لسي
 ڪرڻ ۽ لٽون ڏوسڻ، ڪڏهن جي بدبوڻدار ڀڳل ڀونگس ۾
 رهي ٿي تنهن کانئس پڇندي سڳو ها سمورا ٿيندڙن سواها ڪري
 اولاد لاءِ هر طرح ها سڳو مسر ڪيا پر اڄ اهوئي اولاد، ٻڱلا
 لوڪراڻن، گهر ڇڏي ڏيندڙن ڇڏي نيسي خاطر وڃن ٿا
 ٻاڙي

سڏين جي هر ڪڪر گهر مان هڪ ڪڪر پائي ۽ ٻاهر آهي
 ٻي آهي

نيس ۾ ماءُ کي چيو، ”ماڻ گهر ۾ نون لڪاري ٿو ٿارو
 ڪڏهن سڳو لڳي ٿي ٻالهاڻج باقي ناهي ۾ رهي مهندي نالائڪ
 هي مٽي مردار ڪرڻ لاءِ مڃوڙ ۽ ڪر

ڀاڱو-وءِ ماءُ زهر ڇڏي ڪڍي ڪاڙوس ٿي ويئي انهن ٽنهي
 ۾ نيس وٽل رهي بدلائي وڃي هو گهر جي سيني پائڻ لاءِ
 نرو سوکڙون موڪليندو هو ڪڏهن ٻن سالن کان پوءِ وطن وريو
 ٿي تنهن سر ڇڳو، ڪوڙائي ۾ لڪو رويا خرچ ڪري وڃي هو
 ڪڏهن رور سان انهيءَ ٻاڙو، شالدار ٻاڙو، ٻڱلي ۾ نالائڪ
 مطلب هن ڪڏهن ڀاڱو-ءِ ۾ ۽ ڪرڻ ۾ فرق نه سمجهيو

ٻوڙ وٽي نيسي جي چڪاڇوڻي ڀاڱو-ءِ زال کي موهي وڌو
 هرو ڪاٺي ٿيندڙن رات ڀاڱو-ءِ کي ٻه وائڻ وڃڻ لاءِ مڃوڙ
 ڪرڻ لڳي

”نيس ڊاڪٽر آهي ۽ ڪا ٻوڙ ٿي ۽ انهيءَ آهي؟...
 ڪٿي ٻه اڏائي هزار ٻاڙو ماڻ ڪا ٿو ٿي؟ اتي ٿو ڪٿي ۽
 ڪٿي ٻه هزار مڃوڙ ۽ واه ڇو ملندا

کازدی کدن دنگدن

سڄي رات مـؤٺ سان چڪتاڻ ڪرڻ بعد ليٽ واپاري
پاڙو ماءُ انتظار ۾ اٿڪل سواليءَ جي لڙيءَ کي توڙي ان دانا
هي راغي بڻي جنهن جو ڪو اور چور ڪونهي سندس کلڻ
انکڻ اهڙي احساس ڪرائي رهيو آهي ته اهي پوتن کان
تائري واري ويجهو آهي، ان واپاري جو ڏوهه ۽ ڪهڙو؟
سڄي حياتي يا نه ڪا گنا ڪهاڻين ڪونه يا خواهش جا ڳڻ تي
تي دنياداري مراد اٿون، مرض پاڻ وغيره هي ئي قرار ڪري
انهن جي سڀ لاهي پاڻ کي نتيجي سمجهندي هئي پر
سندس هيءَ آخرين خواهش ۽ سندس ئي اولاد جي ضد ۽
لالچ ڪري اڌوري رهڻي وئي

جڏهن قدرت جي رحمت سان سندس سچو دوست و
ٻار، سندس چوڙڙ ۽ مائٺ جي ڏينھن کي مائٺي ماحول ۾
بدلايو تڏهن سندس عمر اڪا پاڻه ورهه مس هئي، ڇڏا
ندھن ورهين جي، ڀاڳو ان ورهين جو ۽ نصيب فقط ان مهين جو
هو گهرس جا نرڙڙ ۾ واپار هئا، هو کيس حولدو هو۔
”سٿي، مان ته پنھنجي ننھي پٽ کي ٽڙھائي لکان ٿي همت
پنھنجي ماڪ تي ڪنھن لائق ۽ لکانيءَ دس نه! سوون
ولايت رهي تنھن سو اڪيهار آندو، پر ڇاڙي ئي ماءُ هي
سر جو ڪالڙي بطن نه نصيب نه ٿي امانا پٽ ۽

”ہو موں لاء مری حکو آھی ۔“

چا سچ پچ ہوو نہ نانا کی جہتی آئی

اف! هي ڪهڙا آسپ واپار سندس دهن ۾ اچي رهيا
 آهن؟ کيس نه اهوئي ڀاڙو ڪاڻ گهرڻ ڪپي نه شل سندس نانا
 ڪڪر، ڪڪر، ڪڪر ڀلي الڳ رهي تر خوش هجي، سلامت هجي،
 اٺس ڳڻتيون ڪندي نه هونءِ اندر ئي اندر ڪاچندي ويندي،
 خالي ٿيندي ويندي وڏي ڳالهه کيس نه اهو سوچي ٿا-رح
 رکڻ گهرجي نه ساديءَ بعد سندس شخصيت ماءُ سان نه تر
 پئيءَ سان جڙيل رهندي؟ هن قسم جي ذهني ڪشمڪش کان
 هونءِ خود کي آخرو ڪري سگهندي

م لفظ مرد جو نالو لکائي سان سندس اڳو سالت ٿيندو،
 کيس پنهنجي فتح جو احساس ٿيندو ته اڪيلي عورت ته
 اولاد کي ڪاميابيءَ سان پڙهائي لائڻيءَ لکائي سنس گهرن ۾
 پڙهائي سگهي ٿي ڪڏوڪڏ پاپا کي ڪارڊ ڏسي پنهنجي هار جو
 احساس شديد سان محسوس ٿيندو، کيس پنهنجي سچاڻ ٿي
 پنجاهه ڪروڙ وٺندو سندس وجود کي لڪارڻ جي ڪامياب
 ڪوشش جي ڇندا ڇيترو کيس ٺهڙو ٻنڌي اولهرو ڪوئل ڪي
 ستوس ملندو، نه ته نرينيءَ جي هٿن جي ضد جي باوجود هو
 ايتري ڪنور نه بڻجي ها

نر نرينيءَ پنهنجي دل کي ڪي ها ڪري؟ حتمو ٿيندو سندس
 لپڻ واري حورن سان ئي ڪي سندس ماءُ پيءُ جي الڳ رهڻ
 هي حال آهي هو؟ نرينيءَ کي ايترو چاهيندو آهي جو سندس
 ڪنهن دونهن کي به درڪدار ڪري سگهي نه هجي ته معاملو
 سندس ماءُ پيءُ جو آهي؟ نه نرينيءَ ها ساهرا، مت مالت،
 سماح هن ڳالهه کي ڪنهن پڇائي سگهندا؟

هنجو نانا حساب نه هوندو آهي انهن جي ساديءَ جي
 ڪارڊ ۾ ”نيت“ يا ”سرگواسي“ لفظ ڪم آڻي پيءُ جو نالو اوس
 ڇپايو ويندو آهي. نر سندس نانا ۽ حساب آهي ڇيتري
 ڄاڻيندي پيءُ ڏي ڪي سڀين کي هڪڙي دنيا ٺاهيندو ڏسڻ
 لاءِ خود کي ڪنهن تيار ڪري؟ هن ماءُ کي ڪيترو سهڻو ٻار
 ڏنا رستا اٿس قبر داخل نه ڪر. مرڻ بعد ماڻهو ڪي
 دنيا نه آهي نر ”سڀين“ ڪنهن دنيا ٺاهي هن ته سوچيو هو ان
 موقعي تي پيءُ کي حال ۾ وٺي ايندي ڪاڪس آسپاس وٺندي
 کيس ڪنڊا ڏاڻ ڪرڻ جي سکر کان ڪنهن والجهندي نر
 ماڻس صاف ڇيو.

جاس جي آصاں بابڪ سوچيندو رهندو، هوس سر هاڻي
مولساڻ ڳالهائڻ لاءِ نه ماءُ سان ڪوڙ ڳالهائڻو ٿوندو

پراڻيءَ سوچون، ممي ايتري نه ڪنور نه ٿيندي جو ٻارن
کي پيءُ سان ملڻ نه ٿو ڏسي سڙ وڃياريءَ ماءُ کي پيءُ جي
ملاقات کان واقف ڪيو ڪومل نه رڳو کيس ڏڙ ڪا ڏنا سر
ايندڙ نيسيءَ تي عدالت کان اهو به نه منسوب ڪرايو نه سندس
پيءُ سندس مرضيءَ خلاف ٻارن سان ملي ٿو سگهي ٿو
سامهون گڏ ڪڍي ٿي نه هون ٻينهي ٿي هڪر ڪري ڪن سان
ڳالهائي نه سگهندو هو پيءُ ٻار نه ٿيندڙا هئا سر پراڻيءَ کي
سمجهه هئي هوءَ حساس نه وڌيڪ هئي سو اهڙاڻ حالت ۾
کيس ڪي به ڏهن ٽڪل ڪي منهن ڏيڻو ٿوندو هو، خاص
ڪري پيءُ جي حالت سوچي کيس لڳندو هو ممي ساڻس هڪ
قسم جي مانسڪ هيسا هر وهندڙ ڪري رهي آهي
پر منجهس ايترو مانسڪ نل نه هو جو ان ٻاري ۾ ماءُ سان
ڳالهائي سگهي ان ڪري دل تي ٿو رکي سب ڪجهه برداشت
ڪرڻ لاءِ مجبور هئي اڄ ٻهراڻو پورو هس ماءُ جي روردار
مخالفت ڪئي پر ڪي ڪن ورڻو ڪس پيءُ جا لفظ ياد آهي
اهيا آهن نه

”مظبوط چٽاڻن جي چوڪ سهندڙن کي پيءُ سنهڙي ڪڍڪرڻ
وڌيڪ چيندي آهي هوءَ ۽ پيءُ کان الڳ رهڻ هر صدمو سهي
وڃي هئي، پر اڄ
اڄ سندس پيءُ ساديءَ جي ڪارڊ ۾ سندس پيءُ جو نالو
نه ڏسي هوءَ چٽاڻي پيئي آهي، کيس اندر پيءُ اندر ڪجهه
ٿوندو، ٽڙڪندو ۽ سوس پي رهيو آهي پر پراڻو سندس ماءُ کي
ٻينهي پيءُ لاءِ دل جي ڪنهن ڪيندڙ ڪا ڪرڻ ڪو
ڪونهي، ڪو ناز ڪهڙو ڪونهي انڪري ساديءَ جي ڪارڊ

طرح علامی، م حسانی ارباب کری رهی آهی مدهندو حرم
 لورالنا حکم مچ لاء ا لور آهی ء لور اهژی کا خوش فہمی
 بالی و پوھس، نہ یاد رک۔ مان چہتی وچانندی لورسان کمل
 سادیء حی بدزل کی توڑی سکھاں لی ء
 اندر دکی لندی گھریء نرنا مان وراٹو ہو۔

”حکڈھس لورکی گرهسیء کان وڈیک ڈیک ویک ابرا منا
 اھس ہو بارن ہو خیال نہ اٹی نہ مان بہ لورسان گڈ رھٹ لاء
 نال کی دکر تیار کری سکھندس ء“

کومل سندس دل حی گھراں کی ترہج نہ لندی الہ
 رھٹ ہو فسلو کری ورتو اسن ہار بہ مہیء سان گڈ رھٹ
 لگاسن مہیء آء ای ایس، آر ای ایس وعمرہ اہنھاں
 حا لورنوریل کلاس ہلائٹ لاء ہک کالج کولمو جنھن مان
 مہھھی کمابی ٹم لکس لکری عدالت کس ساہا کان
 کو مالی عیوض نہ ڈھارو الب ہارن حی نالغ ٹم ناہن
 ہرھک لاء درماہ بہ سو رہا ملندا رہا سندس سرگرموں
 ساگتی اولی ہاری رھوں

نرتیء کی نانا ہو معصوم چھرو رکی رکی بساد اپندو، ہمو
 ہو اندھھی ہولدی بہ ڈوھس چھڑی لندگی حہٹ لاء مہھور
 آھی ء ان لورلی حی سرا توکٹ لاء اسان سب مہھور آھوں
 اسان کی ا سا حی ہار کان والھھو ور آھی

کس ہاد آر ا ہوہ بہ بی ہرا مساء کان چوریء نہھھی
 انا سان ملٹ ریٹی کس ڈسندی لی نانا کس پاکر ہری
 حی رولٹ م چٹکندو ہو چولندو ہوس۔

”نرتی ا مہھھی بھریں ستان ہٹھ حی کری لورم شرع
 نان مہھور اناھ موھ رھو، نہھھی آئندہ ہاٹ خواب
 سٹ کان ولی نہھھی سادیء سادیء حی کاردن حا لورنا،

”اٺ او ڪمرا پٺن رکي، مان - مان ... ٺهندي ڪنهن
 به اڌڪار جو هنن ڪرڻ نٿو چاهيان. ٺهنجوس ٿوئون سماح هي
 آڏو اچن. ٺهنجي شھصيت وڌيڪ اُڀري سگهي ان لاءِ مون
 ۽ مون توکي سھڪار ٿي ڏنو آهي مالي ذميدارين کان توکي
 فارغ ڪرڻ ...“

”اچا! الجھ مطلب تو موٽڪان اڙڪري اٿڪري ڇڏائي ڇڏي
 ’تون‘ منهنجي شھصيت اُٻاري سگهين؟ نه، توه اها غرض
 ٺهي وڌيڪ وقت پالي رهڻ هي ضرورت ڪونه اٿي حقيقت
 نه اها آهي نه منهنجي وڌندڙ مقابليت ڏسي توکي نه رڳو ساڙ
 ٿيندو هو نه تو به اٿهين تي ڪامبلڪس اچڻ شروع ٿي ويا-
 هو. جنهنڪن حالت حاصل ڪرڻ لاءِ ٿي تو منهنجي ٺوڪري
 ڇڏائي پر اندر اندر اهو مطلب ناهي نه مان ٺهندي پالهي
 پٽجي حڪم اچا آلي پنهني شھصيت کي ناس ڪري ڇڏيان؟
 توکي رات جو ڪهڙي ٿي اڙڪري ڪرڻي سوي؟ اڄ هتي
 هي سهال تون به ڪري سگهين ٿو؟“

”ڪرمل! ٺهرا ٻالھ مان ٻالھوڙو نه ڪر، مونکي ٺهندي
 ڇڏڻ ۽ حدن هي چڱيءَ طرح ڄاڻ آهي؟ ٺهندي راهه هي
 رڪاوٽ بڻجن“

ڪرمل ادھر ئي ڪٽيندي چيس-

”ٺهندي مراد رڪاوٽ هي رهي يا نه، تون ڄاڻ پر اڄ
 هي پروگرام م هئڻ وڌيڪ وجهڻ مان ٿي قبولي سگهان
 منهنجوس هر ڪلاس ساهيڙيون ڪلڪتي مان هيٺ آيل آهن
 هن مان هڪ اٿي هي اٿر اٿل آهي، تي اڄ هي پروگرام
 هي خاص مهمان مان اٿس هي آڏو-اڀري واپاري ٺهي بڻجن
 چاهيان هو هو سوچين ته ڪهڙو ڪهڙي ٺهيندو هوڪري هن

ٺي ويندو هو جا ٻالو، پنڌڪ آفيسر ۽ پڙهيل ڳڙهيل شخص
 جي شان وٽان ڪونه هئي. مميءَ جي سوين خامين تي نانا جي
 اها هڪ خامي غالب ٿيندي هئي. نتيجي ۾ اسان ٻنهي ڀاءُ جو
 اٿاءُ ٻاهر حاصل ڪرڻ جي باوجود سمهڻي ماءُ سان رکندا
 هئاسين.

روز روز جي ان ڪتبت جي لڏپلاڻ ۾ پئي هي الڳ الڳ
 رهڻ سان ئي ان ڏينهن جي سموري واردات پڻ ٻڌي ڪي
 چڪيءَ طرح ياد آهي.

ٺهين ڏينهن هئيءَ کي اٿار هو. مميءَ کي لڊيز ڪلب
 ٻارن ۾ راءِل مشاعريءَ جي صدارت ڪرڻي هئي. نانا جي روڪڻ
 ٿي نه هوءَ ٺهينجي ارادي تي مددگار رهي. نانا کي اصل
 اڪيلي وٺي وئي ڪاوڙيندي جهلس.

”ڪومل! ٻار کي هن حالت ۾ ڇڏي ويندي توکي شرم ڪونه
 ٿو اچي؟“

مميءَ نه ڀڃڻدي ورائيو هو.

”ڏس، ٿنڌا! ٽن جو ٻارن جي اهاڻي مون مان اتي اٿي
 جو روپ ڏيکارڻ ۾ چاهين، سو بساد رکڻ مان ٺهيندي انهن
 ڏاڍاڻن کي خود مان غالب ٿوڻ ڪم ڏينديس.“

”ڪومل! توکي ٺهيندي مرض جي ياد ڏيارڻ، ٺهيندي
 ٿاڙڻ جي ڪومل ۽ مٿي ٻيل ڇڏڻ جو احساس ڪرائڻ...“
 ”مان اڃان ئي ٻارن کي نالڳ سندن ٻروس ڪرڻ لڳو
 ٺهيندي مرض آهي. ٺهيندي نه؟ هنن کي جنم ڏيڻ ۾ ٻي ڇو
 برابر مددگار رهيو آهي. سو مان اڪيلي مرض جي چڪيءَ ۾
 ڇو ڀڃجان؟ ٿاڙيءَ کي مرض ۽ ڪوملن جي نالي تي اس
 ڳهڙ ٿي چلو ۽ ٻيڙو پٿار آهي ۾ مان...“

اوڪري ڇڏي بعد سندس ماءُ ڪوئل پنهنجون مشغوليون هٿائين
وڌيڪ وڏائي ڇڏيون هو. شهر جي مختلف مهلا سندسائين،
انهيءَ ڪلس ۾ عهديدار هئي سندس نظرين ۾ روايت خلاف
اڻڻ جو زوردار آواز هوندو هو ۽ سپاويڪ اهڙي اهميت واري
ڏانڻا جي گهر کي ڪمٽي ڏرنپڇر سان ملوس هئڻ، ٻارن نالڻ
لاءِ آيا هر هڪ، گهر ڪم لاءِ اڻڪر جو هڪ ضروري هو
اڪر هونئن ۾ ماني کائڻ، گهر ۾ مهمان اڻاري روز مره ڪيون
ڳالهون هيون جنهنڪري گهر ۽ ٻار اڻڌور ٿي پيا ۽ انهن
ڳالهين جو ناڻا هڪو نه وڙو ڪندو هو نه مٿي ڳوڻا کائڻ
اهڙي هٿس سدائين اهو هئي ضلڪ ڪيڏي هٿس نه
”هڪڙهن پنهنجو ڪتب ڏنگ سان نالڻ جي سمور ٿي هڪو
۽ انهرائي ڪري اوڪري جو ٿي ڇڏائڻ“

ان ضلڪ کان اڇڻ لاءِ - مٿي جي غير ضروري خرچ
کي منهن ڏيڻ لاءِ ناڻا کي بابت ٿاڻير ڪرڻو ٿوڌو هو - ٻڌڪ
ها ٿو اڻڻ ڪلاس وٺڻا ٿوڌا هئا - ٿڌهن وڃي خرچ ڪري
نورس ٿوڌي هئي.

پر مسئلو محض خرچ جو نه هو ڪوڻو جو گهر ۾ شائتي رهي
هن ٻارن جي ترورش جو بحال رکڻ ناڻا مٿي کي اڻڪري ٿاڻ
انهن ٿاڻي سي نه اهڙي آيا جي حوالي اها ڳالهه ناڻا کان
اڻڌاڪ ڪوڻ نه ٿوڌي هئي، ٿوڌو هڪڙي جي رڳو ۾ اڻڌو
اهڙو هو جنهنڪري هڪڙي ۾ غلطي ڪوئل جي ٿي هوندي
هئي هڙه پنهنجي ڳالهه کي وڌائو ثابت ڪرڻ لاءِ لڪاڻا
بند ۽ ڪيڏي ٿي هئي، گڏوگڏ ايترو وڏو سان ڳالهائيندي هئي
خوڻ ٿي اڻڌو ٿوڌو ٿي - ۽ هڙه ناڻا جي ضرر ڪا سمورا
بند ٿي ٿوڌا هئا نه ڪاڻو ۾ مٿي ٿي هڪ ڪٽڻ لاءِ ٿوڌو

سندس

هتي بعد ترهتيء جي شادي آهي. سندس آڏو سندس
 ئي شاديءَ جو اهو ڪارڊ بهو آهي جنهنجي ڪري بهراڻن ۽ ٻين
 کيس ماءُ سان نڪرڻ کان روڪيو، پر ماءُ جي هٿ ۽ اڳ ۾ پاڻ
 آڏو سندس هڪ ٻي نه هلي

جيئن ته هوءَ من ئي من ۾ ماءُ جي طرف ٻي گهڻي ڪندي
 آهي، جنهن ٻارن ارڙاڻن سماج ۾ پنهنجي شخصيت قائم رکڻ جو
 شاندار مثال پيش ڪيو آهي. ٻي اڃا به ڳالهه سندس دل-ڙ-
 دماغ ۾ هلچل جهڙي ڇڏي آهي. پنهنجي خوددار ۽ نردبان ماءُ
 جي ڏيڻ هڪڙو هو هي اهو وڏو ڏيڻ جهڙو سمجهندي به کيس
 قبول ڪرڻو پوي ٿو. سندس اکين آڏو ماضيءَ جا درشن
 سڄيها جي ٻري وانگر هلي رهيا آهن

گذريل اٺن سالن مان سندس ماءُ پيءُ الڪهه هليدا آهن
 ساديءَ بعد ٻارن ورهيه ڪڍڻ رهيا. ان وچ ۾ ٻار ۽ نڪار جا
 سلسلا هليدا رهيا. ترهتيءَ کان هو سندس ماءُ ۽ ٻيڻ جو حشر ٻڌڻ
 ٿيو. حشري قدر کيس ياد اچي رهيو آهي، ٿڙائيءَ وقت ڳالهائڻ
 ۾ سندس ماءُ ئي اڳري ٻولي هئي ۽ سندس زال ماءُ کي
 ارڇائڻ جي ٻيل سڏائين سندس پاڻا ئي ڪندو هو

ٻي ٻيڻ ۾ ملازم هئا پر ٻارن جي نروس جو خيال
 ڪندي پاڻ کيس ٺوڪري ڇڏڻ لاءِ مجبور ڪيو هو

وساڻا جو اٿي اڃا نڪاڻن جي آڱر ۾ ٻنهي ڏنڊن کي ڪوٺي ڇڏي
 سگهي آهي سوچيم هڪ ڏرگاهي ڀڃڪڙي، مندر ۽ گردوارا پٺي
 ۾ هي شائتي حاصل ڪندس ته واهڪرو ۽ مولڪي پٽڪڻ کان
 اڇائي مولڪي ڇيڻ جو هي سهڻو طريقو عطا ڪيو. تنهن جي
 هاڻي ٻاريندر لڳ ڳڻ ۾ لڳ ڳڻ وٺي آهي جڏهن هي ٻار
 کليدا آهن ته اسان منجهن سڄي ڇيڻ ۽ سر ڇيڻ ۽ وڪڻ
 پسندا آهن سندن ڪاڪارنهن اسان پٺي جي روح جي
 ڇيڻ تي مرحر جو اثر ڪنديون آهن سندن ٿڪ اسانجا ٻوڙا
 اڳوڻ ۾ ڪارگر ٿيندا آهن سندن
 ته پاڻو (سردار ڪيڻ ۽ ڪيڏي مهل پاڻو پٽي وار سمجهي
 نه سگهيس) ”گهوڙو گاهه سان پاري ڪري نه کائي ڇا؟ تنهن
 جو مشق.“

تنهن جي ۱ روزاني ڪمائيءَ مان اسانجو خرچ لڪراو اچي
 مون ۾ اها توقع نه رهي ڪو آهي جو ويڇاري ٻاريندر کي
 وري سڌاڻا جو سڳو عطا ڪري سگهان ته آزادار ٿيندس
 ٻارن لاءِ نهن لاهيندي سندس ماڻهو کي ٿرپتي ملندي آهي.
 آرٿوار اسانجي مرحر (بجر) ٿيل ڇيڻيءَ لاءِ چڻ ٺاڪ آهي
 اسين پٺي ان آسري تي ئي باقي ڇڏيندس ڪٽيندا آهن
 ته ڪڏهن آرٿوار ايندو ڪڏهن
 ”نه ادا“

بس نه! ڏير ئي ٿئي هيم آڻو ۾ ٻيا ٻار وٺا آهن ڪن
 گهر پهچائڻو آهي. اوهان کي اها ئي ويڻي ٿو ڪنهن ته اسان
 هي ڇو ڪو خوش رهڻ جو ڏيندو ڳولهي ڪڍيو آهي اهو ڪي
 نه ولدو. اسانجي چيڻ جو آسرو آهي ئي ڳوليل خوشيون آهن
 00

نهنجا ڀار ؟ ڀارن جو نالو ٻڌندي ئي سندس منهن ڇرو ٿيو
 لهي ويو، روئڻ هارڪو ٿي ورائيائون، ”هٽا! ڀڙن جي ڀاءُ
 نه ٿي، اڄ به اهو ٽپهن ڀاءُ ايندي ئي لڳندو آهي ڪم
 سرهه ۽ ساڻ منهنجي سرڀر هي حمڙي ڀار ڪري رهيو آهي
 ڪيترو سگهو ستائو هو منهنجو ڪٽنب ! سگهو ڳهر واري، به
 ٺٽو ڀار، سٺي ڪمائي، دهليءَ ۾ به ٿيڻي وارا به، ڳهر
 هلائڻ لائق ڪمڀار اچن سو مولڪي به، نهنجي نه ڪسي هئي
 سرهه ٺٽو ٺٽو ٿي هو هو مون ڀارڻ هي وڌندڙ آدمشاريءَ جو
 خيال رکي آڀرڻ ڪرائي ڇڏيو ڪا خواهش باقي نه هئي
 هو منهنجي سرڀر ڇڻي کي اڳهه لکي ويئي راجپوتي دلڪش
 روڻي، اٺيءَ هي بگري منهنجو ڳهر ٻڌو منهنجي نراڻ نقاري
 ٻولندڙ ساڻ اٽڪار ڪري نهي معصوم هو اينديءَ ساڻ
 وحشيت ساڻ.“

هو اصل اوچنگارون ٽپي روئڻ لڳو، کيس ناليءَ ڪلاس ٽپڻ
 ٿيڻ ڀري ڀوڙ هڻ کي ضبط ڪري وري چوڻ لڳو، ”هن جنم
 ۾ نه تنهنجي ڄاڻ موجب ڪو ناپ ڪونه ڪيم، ڪنهنجي دل
 اڌڪائي به، ڄاڻ ڪهڙن جنمن جا ناب آڏو آيا هو منهنجو
 سڀ ڪجهه لڏي وار.“

ٻئي صدمي ٻولندڙ اڀياس، نه ڪري سگهي جنسي ٻاڙل ٻڌي
 ٻيئي مولڪي عجب لڳندو آهي ته ماڻهن حالتن ۾ ڪيترو
 ڪيئن رهيس؟ ٻاڙل هر ڪن ئي ويس؟ سڀد ٻولندڙ هي حالت
 ٽپي ماڻ منهنجو غم سهائي ويس ٻاڪڙ ڇڏو، ”هنڪي هن
 ڪجهه کان دور وڃي وڃو نه ليڪ ٿي ويندي.“

مون لاءِ 1 1 اٺ هئي اها ڪجهه ڏاڳهه والڪر منهنجي
 ان ڀارن جي ڳڙگالي ويئي منهنجو هڪ دل به اٺي ڪٽڻ ٽڪو
 ٿي بهو سرح وڃياري ڪالوڻو اهوئي مصلو ڪم به احمير ويهي

ٻيئي ه هاڻي ته هر آرٽوار سان گڏوگڏ موڪل جي ڏينهن تي اهو سلسلو جاري آهي

اهوئي اٺو ڏينهو آرٽوار ڏينهن تي وي ڏسڻ جي لالچ ۾ صوح هو نون کان اڳ سٺا ڪري نهن کائي ويڻدا هئا تان هر ٻي ٻچي کان اڳ روئيءَ لاءِ به ڪو اهڙو هئا روح ۾ ڪم ڪم پوڻ تي انهن بهارپندا هئا ڪوڙيا مع ڪو وحشائي ظلم تي رهيو آهي ۽ مان به وس ٻچندي ڪڏهن ڪن چرندي هئس پر هاڻي اڪل سان گڏ گهمڻ جو لوڻ پار نه چاڻ جو نه ٿيا رهي سگهن ٿي ۽ چاهي سان گهمڻ لاءِ به ايترو چاهه ۽ آساهه نه هوندو اٿس

بهر حال اٺو ڪي چهر ٻيهاڻي سردار کي وٺي اچي نه آيو رڪشا جو پاڙو به ڏٺائين ۽ پنهنجي رڻيا ٽيڪيٽ وارا به ۽ صرح ڪڏهن سردار نسا وٺڻ آيو ته هميشه واليگر دروازي ٻاهران تي نسا ڏيئي ٽرڪائي عيوض کيس ڪمڪاري اندر اچي چاهه اچڻ لاءِ نه ڏيند ڏيند ڪڏهن ڪڏهن وڃان ته نه ڪرڻ لڳو ته امان نه سڏ وڪيس ۽ اندر اچي ويٺو. منهنجي من ۾ چاهه هڏن ڏينهن کان آڏو مانڊ هجي سو خوش ٿيس ته کائين سوال اچي سانس ڪندڻ ڪڏهن پاڙو ۽ پنهنجي رڻيا ڏٺائين ته پاڙو ته خوش ۽ پيا ورتائين باقي ٽيڪيٽ وارا پنهنجي رڻيا موٽائيندي ڇوڻ لڳو ”ٻيئي هڻ اها ڪا اوڏر هئي ڇا؟ مون تي زور ڪري کيس نسا ڏنا ۽ سج عرضدار ۽ ناڻ وان اهاڻ جو ۽ اٺو جو آهڻا جو اٺو مولڪي خوشي ۽ آتم ستوش“

تو به عجب ٿيڪسي وارو آهڻا ڏيندا اها سڙي ته بس گراهڪن کي لٽڻ ۾ ڏيندا منصوبو ڪندا آهن ۽ اس ۾ ڪا پنهنجي رڻيا وصول ڪندا آهن توڻ آهڻا هر هفتي ٻارن ڏانهن خرچ ڪرڻ ٿيڪيٽ وٺي وڃن اٿن ڪه ڪيئن هلندا؟

مائي ڪارائي، گھٽ ڏٺي

”مهي ا اڪل ڏاڍو سٺو ماڻهو آهي سڀني کي ڏياريءَ جا
ٺٽاڪا وٺي ڏنائين ڏس نه اهي چڻڪائي ٺهليون، هي اڪاڙون
وڏن چوڪرن کي اٿڻ نه ڀلت نه

ء مولڪي نه، سسوس ٿيندو هو نه هي آڻو رکيا وارو ڪو
حدبد انسان ڪونه ٿو لڳي سندس مهياڻ ڀرو ڳالهائڻ، ٻوليءَ
هو ٻڌڻي لفظ وٺندڙ ساڻ ڏاڍو ٿي موهيندڙ آهي

ندين ڏينهن امان سان اڪري ٿي ڏک گھٽ جهڳڙو ٿيندي
ٿيندي اهو اٺو چيو، ”مهي ا سڀئي آڻو آهي ا اڪل
اسان کي مٿس به ڪڪڙ ٿي وٺي هليدو آئي اسان لاءِ لاسٽو
به ڪٿي ايندي واه واه اسان ٿريءَ ۾ ڪر هڻنداس

اماڻ نه چڻ سرڪاري فرما ڪڍيو نه ”نه ويندو ڪڪڙ
ٿي، انهن مٿن آڻو وارن اهو ڪهڙو ڀروسو ٺهڻي پئيءَ کان
ٻورو ناڙو وصول ڪر سو ٻارن کي بنا مطلب جو ڪر هڻائيندو؟
نه مون سردار جي لٽن ۾ سمايل مٿا کي جڳو ويهڙائيءَ
سان ڊالو هو سو اماڻ کي چيو، ”اماڻ ڪو نبي آڻڻون
ٻڌائو نه ڪونه آهن؟ رکيس ٻارن سان ٻار آهي، بس بي ڪا
خاص ڳالهه ڪونهي

”هون ا ٻارن سان ٻار آهي بس، اڙي ڳهيلي ٿو هان
ليڪڙاڻ وٽ دماغ نالي هئي ڪا شيءِ نه آهي ڪونه سڀني
کي خود وانگر سڏ ٿو پٽر ڏل جو مالڪ سمجهنديون آهيون
تون سرح، وقت ڪيترو مري ويو آهي ٿو هان کي پنهنجا ٻار
وٺي وڃڻ ۾ عار ٿئي باقي ٿو سٺ ڏاڍو خبر منهنجو ڪم
آهي نه اٺو سردار سان گڏ ڪڪڙ ٿي نه ويندو، سمجهه اءِ
ٻه سام جو ناڙي جي سڀني ٻارن کان پڇي آئي ٿي ڏينهن
اهي اٺو کي نه وٺي آيا نه اماڻ کي چپ چاپ موڪل ڏيئي

سميتي هلندا آس وقت تي ٻار کي دهر لڻ تي اڳيون آنو وارو نه هڪ سڪند به انتظار ڪونه ڪندو هو. انءَ جي ٽڪسي ڪري وڃڻ تي ڪيترن نه ٻڌس، ٻڌ ٻڌ ڪندي کيس اسڪوٽر تي وهاري اسڪول ڇڏي ايندو هو. هي سردار نه رڳو انتظار ڪندو آهي پر ٽڪسي گهٽي ۾ هي موٽر تي اهڙي ٻاٺ اچي هنج ۾ انءَ کي ڪٿي ٽڪسي ٿاڻس وٺي ويندو آهي.

هڪ ڏينهن اوڻو ڏوڙ ٻائي ٿي آيو ۽ واو نه رستي ۾ ڏڪو ڪاڌاڻس بها چوڪرا مولڪي ٻڌائڻ آيا نه انءَ جو گوڙو ٿڌي ٿيو آهي مان ڳاڙهي ڏوڙ ۽ ٺول ۽ ڪهه ڪٿي ٽڪر ٽڪر ۾ ويس نه ڏسان نه سردار ڪهه ۽ بغيرول سان زخمي اُگهي صاب ڪري زخم تي ڳاڙهي ڏوڙ ٻڌي لڳائي مولڪي هڪ ۾ شيشيون ڏسي حوڻ لڳو.

”اهن هي! ٿيندڙا ٻارڙا ٿا ڪڏ هلن سو ٿورو گهڻو ترست ايندو جو سامان ناٺ سان گڏ ڪڍندو آهيان وقت بچي نه ڪونه ٿو اچي مان رتي ٻڌي ٿو ڇڏيانس، ڏوڄاڻ چيٽا نه ڪرايو انءَ منهنجو بي ٻار آهي انءَ جي مڏو ويڪر سان ڪڏهن انءَ کي سندس ٻڌيڻي ۾ نه ڏرينسڪ ڪونه ڪئي هوندي مان واهاري کي ڇڏيندي ويندي آهيان نه اڳورو آهيان، خيال سان ڪونه ٿو هلن وغيره.

شايد منهنجي سپاء ڪري ٿي هو ٻارن جي دلين تي غالب ٿي وڃي وڃي آهي انءَ کي ڏس نه سڄو ڏينهن ٿيو سردار جي ساراهه جون سرڪيون ٻريندو.

”ممي! اڄ اڪل هي ٽڪسي ۾ هلندڙ سميتي ٻارن جي امتحان ۾ ناس لڻ ڪري اسان کي پستري ڪارائي.“
 ”ممي! اڄ پنڪج جو عمر هو، اڪل کيس مالا نائي،

گولڊنل خوشن

ڪله وري اورو ڪٽو ڪري ويٺو ته اسڪول ۾ ايندڙ
ڊرامي جي ٻڪٽ لاءِ پنج رپيا ڏي. مان ته روز روز اهي
پنجا پري پري لنگه بي بيمجي آهيان. ٿيو ڏينهن ٻال - مهلي لاءِ
پنج رپيا وٺي ويو. انکان اڳ لازمي ٽڪيٽ لاءِ ڏهه رپيا وٺي
ويو. ڪڏهن ڪو ڇندو نه ڪڏهن ڪو ر. مون ڪو بس
ها وٺ ٻوڪي رکيا آهن ڇا؟ انوب کي ڊڙڪو ڏيئي اسڪول لاءِ
روانو ڪير منهن سڄائي وار، ڪاوڙ ۾ نه نهن ڪاڊائين، نه
ڪير سانس وري نسا به ڪونه اٿس هو ٻول وٺي کائي

منهنجي ممتا ڄڻ مولتي چٿرون ڪرڻ لڳي ته تون ڪهڙي
ماءُ آهين؟ هيٺڙي معصوم دل تي ڪٽو صدمو رسندو ڪڏهن سندس
ماسٽريائي کيس ڊڙڪا ڏيندي؟ سندس سائي سرڪون هڻندا
ويچاري ڪنهن سحسي ڪم لاءِ، ڪنهن لڇائيءَ لاءِ، اڙهنگائي
لاءِ نه پنجا گهريا ڪو نه، ٻال ڪلاڪارن کي همٿايو بدول
جهڪڙهن سب مانر مون جهڙيون ٿي ته هوند پيارت ۾ ايندڙ
اڪيچار ساهڻڪ ۽ سڀهڪ سرگرمين ۾ ڪنهن جو چاهي نه رهي
مان ننڍي هوندي ڪيئن نه ڊڪائن ٿي ٽڪيون وڪڻڻ ويندي
هئس ۽ هن ويچاري اٺو ڪي...
اهو سوجي پنج رپيا ۽ پنج ٽڪيٽ ٽڪي ٽڪي ٽي ڏيڻ

نه ڪراڙ ٻار ٺوڙاڻا ڪو به آهي اسان وقت اڻوڻ ڪم ڪم هٿ
ولي اينداسين، سڀئي ڪندڙ ڪو اهو هڪ ئي نه آڏار رهيو
آهي سو ڪيئن ٺوڙيو؟ ۽ وري اچي رول ۾ هٿڪي

پدما ٿڌو ساء ٻرندڙ ڇڻا نستي ئي وٺي نه سسٽس
ڪم ڪم نه پدا ڪم ڇڻا هي ڪار ڪري وٺي هائي دادا
جي مائٽيءَ لاءِ اهو وڃي نه دور ٿيو نه هوءَ وڃي اندر
ئي اندر ۾ ٻڌندي رهي نه آخر ائين ڇو آهي؟ اها نالن
سماح نرس ٻڌاڻا آهي؟ زال ۽ مري وٺي نه ٻڌندي سڀ لاءِ
امي ۽ دادا ٻار مان نه موٽ ڪڍي ڇڏيو؟ ۽ هوءَ نه ڇاهيندي
نه سوال ڪري ان ڪهڙي ۾ تمام وڌيڪ وڌيڪ اها ۽
وڌيڪ ڪهڙي وٺي

ناچار سندھي زال مؤس هي ڪٽمٽ مطلب غير ضروري ڳالهيون
سان نااثر خراب ڪري رهيون هيون = ٻڌا ڪي ٻاڊ آسڻ
ٿوڙي دير اڳ جهڪا مڪيائي کيس گوڏا ڪٽڻ لاء اشارو ڪري
رهي هئي سا ٻيڙي جا سونا هڻي چڱي چاهه مان نريندا هر
وس وٺي رهي آهي

اهڙي ۾ رڳا جي ماء ۽ ماسي ۾ اچي پهچيون ٿيون سندھي
ٿي ڊيڪاو واري روڻڊاڊ وري شروع ٿي وئي مڪيائي ۽ سٽس
سميت ٻيون زالون ساڳي ريت روڻڊ ۾ اچي چٽڪيون
سڀني کان گهڻو درد ٻڌا ڪي رڳا جي ماء هي سڏڪن ۾
موس ٿيو هر هو ماء هئي ها ماء

ڪير چوندو ته هٿ ٿوري اڳ سندس لپائي هي وهائڻ جا
سالها ٿي رهيا هئا ان ڏهه منٽ روڻ ڪرڻ ٻاهر
مڪيائي ۽ رڳا جي ماء = ماسي = ٿي ٿوڙي نالي ٻيڙو ٽپندي
چيو، ”ڇا ڪهي ٻيڙا! مائٽ لاء اولاد هي مؤس کان وڏو
ٻيو ڪهڙو صدمو ٿيندو؟ ٻي ٻيڙي کي الائي چالو وٺي، اڏي
ٺوهارائي سڄو نه گهڙو ٿي پاڻ پيوڙار هائي اسان کي نه رڳو
ٺوهارائي ڏوهتي هي چيٽا آهي ٽپندي ڏاڏا نانا ٻيا
ساهر سان سالڻ هو“

رڳا جي ماء روڻندي چيو، ”ها ٻيڙو ڪڍڻ سٺي ڪي
ڪو اعتراض نه هجي ته پنهجي ڏوهتي کي مان وٺي
وڃان پنهجي گهر وري ڪهر آهي ٻيڙي اها هڪڙي لپائي
ڏي هجي سا پر... اوس هون“

ٻڌا ڪي سس هي ٻڌل اکين ۾ ڇمڪ اچي وئي سڄي کي
ٽپي ڏيڻ لاء ٻيڙا اڳهندي چيائون، ”اڏي اسان کي نه پاڻ
هرسي ٿيندي ٺوهارا ٻيڙي جو ڪري کي وٺي وڃو“
رڳا جي ماء کيس اڏ ۾ ڪٽيندي ورائيو، ”سڀنيائي چيٽا“

هتي رڳا پايءَ تي گهر ۾ دادا سان ڳالهه ڪئي هئي ته سندس پاءَ تي دما وڌي ٿي ۽ ساڻس شادي ڪرڻ لاءِ تيار آهي. دما ته خود ئي چوندي رهندي ته ڪٿي هئي، پر اهو ئي ڏهرس هر جنهن طوعا مڃاني ڏٺو هو ته ”ودوا کي اي سادي سولهن ئي ڇا؟ وري آهي ته هڪ نيت هي ماءُ هيدو ڏهرس ۾ زالون مڙس کانپوءِ جڳڻ ٻيسون سمجهنديون هيون سيءَ جي چٽا سان سٽي ٿينديون هيون ۽ اڄ اسان دما کي اوکريءَ جي آزادي ڏيئي مستقل لاءِ سوچيو معنيٰ شادي ڪري اڪهه ڪاهندي.“

هاڻي اسان وڃياري دما جو ڪهڙو ڏوهه؟ هن ڏکڻ اهڙي لڳا ظاهر نه ڪئي، هوڏانهن رڳا جو پاءَ تي دما جي سولهن ساديءَ، گمبيرا، نهائي، اداسيءَ سان پيريل مڪڙو ڏسي هڪس مشغول ٿي نٿو هوءَ ڇاهڻ لڳو هو ڇوڪر دما جي حياتيءَ ۾ حامل ڏک پيريل ڪارن نادلن کي هائي سگهان دما سوچيو اڄ ڏهرس جي ساڳي حالت آهي ناڻ عمر جي خيال کان سادي هروڀرو ضروري ڪونه اسان وڏي ڳالهه سندس مرضي نه ڪونه هوندي پر هو رڳا جي بهاريءَ جي حالت ۾ ئي ڪلاڪن جا ڪلاڪ ٻيو رهندو هو انڪري آخران هڪڙو ڪم آڻندي حياتين

”پر اهي ا دادا کان پڇيو اهو؟ هو رڳا پايءَ کي ڪيترو پائيندا هئا؟ ايترو جلدي سندس سالن جو ساهه وساري سگهندا؟“
 ”ٻائي تون حالي سمجهين، سندس جي رضامنديءَ کان سواءِ ڳالهه ڇوري اٿم؟“

دما سراندي وٺي هوڏانهن ٻنن زالون هي ٿوري دير اڳ اوجھڪارون ڏيئي روئي رهيون هيون ۽ هاڻي ٽراڻي ٿيڻ ۾ مشغول هيون. بس انهن جا جهڪڙا، ڇوڪرن جو ڪرڻ جا

مشغول ٿي چڪو ۽ هونئن هو به ماڻهيءَ واري ڳالهه ٻڌڻ ۾
 چاهه ڇاڻهو؟ ٻڌڻ ۾ اندر سڙي ويو هيءُ ڪهڙي دنيا
 آهي؟ ڇا چوڪرڻ وٽ ڪا شيءِ آهي ٻاڪل رواجي جهنيءَ سا
 مٽيءَ جي اڙڻن مٿي؟ هو ڇڻي ٿي ٿڌي ڇڻي ڇڻي؟ انهن سان
 ڪي؟ احساس، جذبات، نالا، سادگيوار، ڪڙيل ڪوٺ آهي؟
 چوڪرڻ ۽ چرڪرڻ ۾ ايترو فرق ڇو؟ ۽ ٻڌڻ ۾ ڇو؟
 ڪندي ڇهائين، ”ڪهڙي ضرورت آهي دادا کي شاديءَ جي؟“
 ”ٻڌاءُ سندس پٽ کي ڪير ٻالهندو؟“ اٿس اوڪريءَ ٻڌندي
 شلمش ۾ نوري لڙائڻ وڃي ساهريءَ سڳي ٻڌندي ٻڌندي
 ڪمال ۾ باقي هون ۾ ڪا عالمي سگهه وٺي آهي ڇا؟ ٻار کي
 مان ڪيئن ٻالهندس؟“

ٻڌڻ ۾ ڇو؟ ”هر امڙا ٽيڙوڪ نٽ ٻڌڻ ڪونهي ڇا؟“ وڃ ۾
 راءِ ماءُ ٽيڪ ڇڏيو ”هون سو چاهي ڇڻي ماءُ ڪهڙو ٻڌڻي
 سگهندي؟ ٻڌندي نٽ کي ٻڌڻي هوشيار ڪنديءَ هن
 ويڇاري کي اوڪرڻ وانگر هلائيندي“

ٻڌڻ ۾ ڇو؟ ٻڌڻ ۾ ڪوڙو ٿي ٻڌڻ ٿي ڪاوڙ
 مان ٻڌڻي ورائيائين
 ”مان ٻڌڻ سان نه ٻڌنديس باقي ماڻهي هي ماءُ آهي سڄي
 ڪنديءَ! هاڻ نه؟“

ٻڌڻ ۾ ڇو؟ سس ڳالهه ڇو منڊ ڪسڪندو ٿي ڇو؟ ”ٻڌڻ ۾
 منهنجي نٽ ڪو ٻڌڻو ٿي ويو آهي ڇا؟“ سندس ٿرڻ هڙائي
 آهي سڄي حياتي جسماني خواهش کي ٻڌڻي ڇو وهي؟ رڳو
 ٻڌڻ ۾ ڪو ٻڌڻو ٿي ڇو؟

ٻڌڻ ۾ ڇو؟ ٻڌڻ ۾ ڇو؟ ٻڌڻ ۾ ڇو؟ ٻڌڻ ۾ ڇو؟
 ٻڌڻ ۾ ڇو؟ ٻڌڻ ۾ ڇو؟ ٻڌڻ ۾ ڇو؟ ٻڌڻ ۾ ڇو؟

ٺٻارڻ، سندس خواب پورا ڪرڻ ۾ سڄي شروعاتي آهي، اها
روئي روني خود کي چٻو ڪرڻ ۽ بيمار ليٽ ۾؟ اکين کي اندر
ڪرڻ ۾؟ پر ۾ ويل ناڙيسرڻ جي ڏولڻارڻ تي ندما ماضيءَ
مان لڪري آئي هن پچس ۽ ٺٻرائڻس هي عمر گهڻي هئي؟
”۳۵ سال“

”ٻار گهڻا؟“

”بس هڪ ئي ٻوڪرو“

لرائس روئندي چيو، ”اسان ۽ وسان ڪنهن گهڻا، اها
مهدو اسپتال رهيس پر ويچارڻ جا چوڻا ڪٿي نه
”گهوڻس جي عمر گهڻي آهي؟“

ندما هي سس ورائيو ”اڏي عمر وري ڪهڙي؟ ويچارو
نه هتي هر رهيو نه هتي هو اها چالو، نه پورا ڪو نه اس
نه هڪ ٻاڏي ۾ نه هن جهڙا ڇوڪرا ڪندارا ٿا گهڻا“

رڻا ويل شڪر ماءُ مائٽس واري موقعو ڏسي اڳتي
سرڪي آئي آهستيءَ سان چيائين، ”او ماءُ ڇوڪراون ٿيون
ڪنهن ٿين“ ڪلهه به سونا ماءُ چيو، ”ڇوري ۳۲ سال پورا
ڪري چڪي آهي، ڪٿي لڳ ٿي ڪو نه ٻڌي هائي نه مٿي ڪو
رڱ ٻوڪرو ٿي پڌاء چئس ۽ لهندي نت هي ڳالهه چورائين
لهندي نت ۽ آفسر آهي شوي هي به نڪهار هزار ڪا مٿي
الهي، مائٽس ٻڌس ۽ چڱو“

ندما هي سس جي اکين ۾ الڳي ڇمڪاڻي وڃي ٿوري
ڊاڳ جنهن لهن لاءِ نار ڪڍي روئي رهي هئي، جنهندي
چتا اها ٿڌي نه نه ٿي هوندي انهيءَ حال ۾ لاء ڪمٽري
آمنڪ سان ٿياري سروع ٿي رهي آهي ٻيون والو هي روڻ
هي، اوڀار ڪتا پوري ڪري جهڙمٿي جهنگ مٿي ڪرڻ ۽

۽ سرائيءَ جي اکين وانگر ڳاڙهيون ٿي وڃن آهن. هر ساههون وٺڻ مڪالمي موليٰ ماءُ تار ڪڍي روئڻ لاءِ لاسارو ڪمڻ، سر ٻڌما جي آڏو اٺ سال اڳ جو هن ئي ڪمري جو، نظارو ساڪار ٿي اچي بيٺو. هڏهن سندس نواڻ نيارو نتي ٻاري سرائيءَ م ٿيس اڪهار چڙي هن نائي دٻا مان رهندو رهيو هو. ٻڌما کي وسواس ٿي ڪو به نئي آڙ نه اهو سج هوندو. نتيءَ سان گڏ گهاريل رنگين سهالون وانجون، ٽڙڪلا ڪپڙا، گهمڻ ٿرڻ، سيلش جي آئينده لاءِ اٽل سهڻا سڀ قدرت جي هڪ ڪارگذاريءَ ڇڪناچور ڪري ڇڏيا. انهن به اڄ وانگر نسي مڪالميءَ سندس منهن ٻه ڪي ڪمڻ ڇيو؟ هيئن گوڏن ٿي ڊگهڻ، حالي ڪٿ، وا، نت ۽ پٺ سان نڪرائي مٿو ڊچ

عمر جي طرفان کي ٻاهر ڪڍڻ ضروري آهي نه؟ ماڻهو غرار جي موت جي غم مان ڪڏهن راحت پي حاصل نه ڪري سگهي. سايڊ اڪري نسي اهي رواج بنا هوندا پر اڄ اسان رڳو اهو نه ڪو ڪڍڻ ۽ ڊيڪاو لاءِ بنا سڀ ڪجهه ڪپڙا ٻڌما اهو صدمو ڪمڻ برداشت ڪيو اها؟ ڪمڻ ئي ڪمڻ هئي اهي بي زالون هون ته اهو ٻڌما سيلس کي هوم ورق ڪرائيندي هئي ته حويلن جون هيون ”مان، اڄ ڪلهه ٻڙهيل ٻڙهيل ڇوڪراڻي کي مرادان، نه، سرم ڪجهه ڪونهي گهوٽس ڪسي مٿي اها ٻارهن ٿينهن نه ڪو ٿيا آهن، وڻجاري جي رڪ به لڏي نه ٿي آهي ۽ هيءُ هلي آهي نت کي ٻڙهائڻ“

ساجيءَ طرح هڏهن گهوٽس جي ڪجهه ئي لوڪريءَ جو بصارت ڪيائين؟ ٿيس ۽ سس ڪمڻ وروڻ ڪمڻ هو ۽ ناڙي - رارڻ ڪيترا ٻوڙا ڇوڪا دٻا هئا؟ ٻڌما ڪمڻ سمجهائي نه گهوٽس جو وڏي م وڏو خواب هو، سيماش کي سڀي تعليم

ان دن جو

ڪمري ۾ ويٺل زال ۽ نار ڪڍي روڻ ۽ کس بهراڻ اڇا
ڪڙا دک ڀرئي ماحول کي وڌيڪ مائٽي بڻائي رهيا آهن
واڇاري ڀاڱا لاءِ سس لڙائون، نار اوڙو هرڪو سو روئي
اڙي مون ٻڌڙي کي بهارو ڪري ڀاڱا ڪڍا آهن
ڀڄي ئي ئي ”

”مراڻي منهنجي مڙي ڀاڙي موٽائي ڏيو تو ڏو ”

”اي واڇاريءَ جي ماڻھ ڇو روڻ جي عمر هئي ا“

”سن ماڻھن جي هب، هب ٻنهي هند ضرور آهي“

”سج سج ڀاڱا ڪلمڪ، سڀو ڏارڻ، سڳهڙ، سادي، سوڻي ۽
ساڇڻي هئي“

”سالن کان سڪي سڪي ٿي ٻار سو هوس ۽ بهرين ٿي

ڊلهوريءَ ۾ رهي ٿورو کي نماي ٿي“

”معصوم ڀار کي ساهڻ ماءُ هو ممعا مئي ٿمار لنگيل ڪولهي“

”سسڻس کي وري موٽيا بندي اکين سان ڳوڙ هو ڪم ڪرڻو

ڀولڻو“

هي هرڪو هئس ٿا ڳوڙهس جي نار ڪڍڻ جو مقصد

ڊولڻ ڪري رهيو آهي اتي لڙا ۽ سس جي وچر ٿيڻا ڪڍڻ

سر ٻڻي وٺي آهي روئي سندس اکيون سڄي سون آهن

12-5-88

150701

چورسٽ

- 1- لائين چور 9
- 2- ڳوليل ڪوششون 16
- 3- دفنايل سندس 23
- 4- ڪالڙي ڪس بڻين 31
- 5- سوال ئي سوال 39
- 6- هي سرائيل 46
- 7- پيڪار لڳ لائين 57
- 8- ڪس اچڻو ٿو اهو 64
- 9- هن ٻيري نه 71
- 10- وقت جي وڻي بعد 83

شڪرگداری

پاڪستان سنڌي اڪادمي، جڳپور جي جنهن هن
ڪتاب جي اساعف لاءِ -/1500 روپيا ڏنا ۽ موت مر هڪ سؤ
ڪتاب ورتا

ار پيم،

نڊههجي مٺڙي ٻايل

ماسٽر نارائڻ داس ڪرس داس ڏاڪاڻي ۽ ڪي

هر سمورن گش سان سرواڙ

سڄي معنوي ۾

هڪ مڪمل انسان هو

ٻرل ۽ ستم جي راه ٿي هلندي

1986-4-14 تي ڪتب جي مهلي هردوار ۾

اير مستن ۾ لس ٿي واري

ٻاڻي آهن سندس مٺڙاڻ ڏنگيندڙ

۽ اٽل سر ڏڙ ٻاڻگريون

ڪملا گوڪلاڻي

FAISLO THIYAN-TAEEN

(Collection of Short Stories)

*

By

Kamla Goklani

31 Tilok Nagar AJMER

*

First Edition 1986

*

Price Rs 25/-

*

Publisher

Satya Kishan Publication

570/21 Mali Mohalla

Sudhar Sabha Gali AJMER 305001

*

Printer

Kaushal Printing Press

3 Dayanand Market

Kaisar Ganj

AJMER 305 001

© With author

فیصلو ٹیک تائین

